

PK-YRITYSBAROMETRI KEVÄT 2019

Sisällys

ESIPUHE	3
TIIVISTELMÄ	4
1. AINEISTO	6
2. PK-YRITYKSET KANSANTALOUDESSA	9
3. SUHDANTEET	10
3.1 Yleiset suhdannenäkymät	10
3.2 Liikevaihto	12
3.3 Kannattavuus	13
3.4 Vakavaraisuus	14
3.5 Investoinnit	15
3.6 Innovaatiot sekä tuotannon ja tuotteiden kehitys	16
3.7 Henkilökunnan määrä	17
3.8 Vienti ja liiketoiminta ulkomailla	18
3.9 Tuonti	19
3.10 Tuotantokustannukset	20
3.11 Inflaatio-odotukset	21
4. PK-YRITYSTEN KEHITTYMINEN JA KANSAINVÄLISTYMINEN	22
4.1 Kasvu	22
4.2 Uusiutuminen	24
4.3 Kansainvälistyminen	25
5. TOIMINTAYMPÄRISTÖ	27
5.1 Pk-yritysten rahoitus	27
5.2 Maksuvaikeudet	32
5.3 Työllistäminen ja osaavan työvoiman turvaaminen	33
5.4 Suhdannelanteeseen sopeutuminen	35
5.5 Digitaalisuus liiketoiminnassa	37
5.6 Omistajanvaihdokset	39
6. YHTEENVETO ALUEELLISISTA TULOKSISTA	40
PK-YRITYSBAROMETRIN ALUEJAKO	42

PK-YRITYSBAROMETRI

Kustantaja:
Suomen Yrittäjät ry
PL 999, 00101 Helsinki
puhelin 09 229 221

TÄMÄN RAPORTIN OVAT LAATINEET SUOMEN YRITTÄJIEN:

- pääekonomisti **Mika Kuismanen**
- ekonomisti **Petri Malinen**
- ekonomisti **Sampo Seppänen**

Julkaisun ulkoasu ja taitto:
graafinen suunnittelija Lea Hult, Aste Helsinki Oy

Esipuhe

Suomen Yrittäjät, Finnvera sekä työ- ja elinkeinoministeriö tekevät kaksi kertaa vuodessa Pk-yritysbarometrin, joka kuvaa pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä. Kevään 2019 Pk-yritysbarometri perustuu 4 600 pk-yrityksen vastauksiin. Se kuvaa siten kattavasti suomalaisten pk-yritysten käsityksiä taloudellisen toimintaympäristön muutoksista sekä yritysten liiketoimintaan ja kehitysnäkymiin vaikuttavista tekijöistä.

Raportissa tarkastellaan pk-yritysten suhdanneodotuksia ja kehitystä, kasvua ja uusiutumista, kansainvälistymistä, työvoiman saatavuutta sekä investointeja ja rahoitustilannetta. Barometri julkistetaan sekä valtakunnallisena että alueellisina raportteina. Valtakunnallisessa raportissa tuloksia käsitellään koko pk-sektorin näkökulmasta ja myös päätoimialoitain teollisuuteen, rakentamiseen, kauppaan ja palveluihin jaoteltuna. Alueraporteissa kehitystä verrataan erityisesti kyseisen alueen yritysten ja koko maan välillä.

Helsingissä 12.2.2019

Mikael Pentikäinen
toimitusjohtaja
Suomen Yrittäjät

Pauli Heikkilä
toimitusjohtaja
Finnvera Oyj

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Ilona Lundström
osastopäällikkö
työ- ja elinkeinoministeriö

Tiivistelmä

Pienten ja keskisuurten yritysten odotukset lähiajan suhdannekehityksestä ovat vaimentuneet selvästi viime syksystä. Muutos pk-yritysten suhdanneodotuksissa on syksyn 2018 barometriin verrattuna suuri. Kansantalouden kasvun hidastuessa, suhdannenäkymien saldoluku lähes puolittui arvoon 14. Laskua edelliseen barometriin on 13 yksikköä. Pk-yritysten suhdanneodotukset hiipuivat vuoden 2014 tasolle.

Suhdannenäkymien muutokseen vaikuttaa ennen kaikkea viennin oletettu hiipuminen. Lisäksi rakennusinvestointien määrän oletetaan vähenevän. Tätä kehitystä kiihdyttää kotitalouksien voimakas velkaantuminen. Kasvu nojaa entistä enemmän yksityisen kulutuksen varassa, mutta kulutusmahdollisuuksia leikkaa vähitellen liikkeelle lähtevä inflaatio.

Pk-yrityksistä 29 prosenttia arvioi suhdanteiden paranevan seuraavien 12 kuukauden aikana ja 15 prosenttia uskoo niiden heikkenevän. Positiivisimmat suhdanneodotukset ovat palveluissa ja teollisuudessa. Vaikein kehitys on kaupan alalla, jossa tilannetta kuvaava saldoluku on muita päätoimialoja heikompi. Toimialoittain tarkasteltuna suurin muutos tapahtui teollisuudessa ja rakentamisessa. Myös palveluissa ja kaupassa tapahtui selvä negatiivinen muutos.

Odotukset liikevaihdon kasvusta hiipuvat eivätkä investoinnit lähde liikkeelle

Pk-yritysten odotukset liikevaihdon kehityksestä vastaavat pitkälti yleisiä suhdanneodotuksia. Odotukset ovat laskeneet samaan aikaan kun yleiset suhdanneodotukset ovat heikentyneet. Saldoluku laski selvästi syksyn barometrissa, ja sai arvon 26. Tämä on selvästi alle hyvän talouskehityksen pitkäaikaisen keskiarvon.

Kannattavuusodotukset pk-yrityksissä ovat heikentyneet samaan aikaan kun talouskasvu on hidastunut. Saldoluku laski syksystä seitsemällä yksiköllä, ollen nyt 12. Odotukset kannattavuudesta ovat selvästi alle pitkän aikavälin keskiarvon ja kaukana hyvien taloudellisten olojen tasosta, joka on 30 yksikön luokkaa.

Arviot pk-yritysten investointien lähiajan kehityksestä laskivat negatiivisiksi. Talouskehityksen hidastumisen seurauksena kaikkien muiden toimialojen, paitsi teollisuuden investointien saldoluku painui negatiiviseksi. Rakentamisessa odotukset investointien lähiajan kehityksestä ovat heikoim-

mat. Muutos syksystä on selvä. Investointien heikko kehitys kertonee pk-yritysten odotuksista talouden pidemmän aikavälin kehitykseen.

Pk-yrityksiin syntyy uutta työtä aiempaa hitaammin

Taloudellisten olojen paraneminen ei näkynyt välittömästi yhtä suurena muutoksena pk-yritysten henkilöstöodotuksissa, koska yritykset olivat sannelle heikon taloustilanteen yli ja pitäneet kiinni henkilöstöstään. Vaikka talouskasvun hidastuminen heikentää odotuksia henkilökunnan määrän kehityksestä, on barometrin tulos henkilökunnan määrän kehityksestä positiivisempi kuin odotukset yleisestä talouskehityksestä.

Odotusten saldoluku 12 on kuitenkin selvästi alle normaalia pitkän aikavälin tason. Saldoluku laski syksystä kaksi yksikköä. Edelleenkin suuri enemmistö eli reilu 70 prosenttia pk-yrityksistä aikoo säilyttää nykyisen henkilömääränsä. Työllistämismahdollisuuksia parantaa osaltaan se, että palkkojen odotetaan nousevan hieman hitaammin kuin lopputuotehintojen.

Kasvua innovaatioyhteistyöstä, kansainvälistymisestä ja digitalisaatiosta

Kansantalous tarvitsee innovatiivisia yrityksiä. Innovatiivisilla yrityksillä on positiivisia ulkoisvaikutuksia koko kansantaloudelle. Kasvatavat yritykset pystyvät luomaan enemmän työpaikkoja, ja Suomi tarvitsee lisää työnantajayrityksiä. Kasvu on tärkeää myös paremman kannattavuuden ja kilpailuaseman saavuttamiseksi. Voimakkaasti kasvuhakuisten yritysten määrä on pysynyt puolitoista vuotta samana, mutta verrattuna parin vuoden takaiseen tilanteeseen, on määrä laskenut.

Talouden kasvu on edellisvuotta hitaampaa. Huolimatta kasvun hidastumisesta digitalisaatio ja robotisaatio yhdessä muun teknologisen kehityksen kanssa vaikuttavat vähintään yhtä paljon, ellei enemmän yritysten arkeen. Pk-yritysten on kehitettävä, jotta ne menestyisivät ja pärjäisivät kilpailussa.

Yritykset hakevat menestystä ja kilpailuetua useasta lähteestä. 74 prosenttia yrityksistä on investoinut esimerkiksi tietotekniikkaan, ohjelmistoihin tai koneisiin ja laitteisiin viimeisen 12 kuukauden aikana. 56 prosenttia yrityksistä on kouluttanut henkilöstöään. Positiivista on myös se, että lähes viidennes pk-yrityksistä on ottanut käyttöön uusia liiketoimintamalleja ja reilu neljännes uutta teknologiaa.

Kansainvälisyys on yhä useammalle pk-yritykselle arkipäivää ja kasvua sekä menestystä haetaan ulkomaankaupasta. Jo kansainvälisille markkinoille lähteminen on pienelle yritykselle iso päätös. Se vaatii uutta osaamista ja monesti tukea esimerkiksi rahoituskysymyksissä. Kansainvälisillä markkinoilla menestyminen vaatii kovaa työtä, onnistumatta ajoitusta ja hyvää tuuriakin.

Pienille ja keskiuurille yrityksille kansainvälistyminen on merkittävä askel kohti uutta. Uusille markkina-alueille meneminen edellyttää halua ottaa riskejä sekä mahdollisuutta uusiin rahoitusjärjestelyihin. Pk-yritykset vievät tuotteitaan tai palveluitaan yleisimmin laskua vastaan ilman luottovakuutusta. Näin on tehnyt 54 prosenttia pk-yrityksistä. Määrä on ollut viime vuosien aikana laskussa, mutta hyvä kehitys on hidastunut.

Digitalisaation myötä uudet teknologiat, työkalut ja toimintatavat tuovat uuden ulottuvuuden yritysten näkyvyyden parantamiseen sekä liiketoimintatapojen ja -prosessien kehittämiseen. Tämän vuoksi on ikävä havaita, että pk-yrityksien digitaalisten palveluiden käyttö ja käyttöönotto aikomukset ovat lievästi vähentyneet viime syksyn barometrissa.

Pk-yritysten rahoituksen normalisoituminen ei ole hävittänyt pullonkauloja

Pankkitoiminnan tiukka sääntely ja siitä osittain seurannut yritysten heikentynyt luottokelpoisuus näkyvät pk-yritysten ulkoisessa rahoituksessa. Barometrin mukaan harvemmillä kuin joka toisella yrityksellä on lainaa pankista tai muusta rahoituslaitoksesta. Ulkoisen rahoituksen käyttö on hieman vähentynyt suhteessa edelliseen barometriin.

Vaikka suurimpien muutosten yritysrahoituksen saatavuudessa pitäisi ainakin hetkellisesti olla takana, luotonanto näyttäisi hieman kiristyneen. Reilut 40 prosenttia barometrin vastaajista raportoivat, että luottopolitiikka on edelleen kiristynyt.

Lähes joka kymmenes pk-yritys kertoi, että ei ole hakenut rahoitusta viimeisen 12 kuukauden aikana, vaikka sille olisi ollut tarvetta. Luku on suuri verratuna siihen, että rahoitusta hakeneista yrityksistä ainoastaan kolme prosenttia kertoi saaneensa kielteisen rahoituspäätöksen. Vaikuttaa siltä, että merkittävä osa rahoitusta tarvitsevista pk-yrityksistä jättää hakematta sitä.

Pk-yritykset aikovat hakea rahoitusta seuraavien 12 kuukauden aikana hieman vähemmän kuin edellisen barometrin aikaan. Rahoituksen hakuajomusten taustalla näkyy talouskasvun voimakkaimman vaiheen ohitus ja siitä seuraava investointiak-

tiviteetin vaimeneminen. Nyt 22 prosenttia vastaajista aikoo hakea rahoitusta.

Rahoituksen ehtoilla ja saatavuudella on suora vaikutus siihen, miten yritykset kykenevät toteuttamaan erilaisia hankkeita. Vaikka tilanne on onneksi säilynyt kohtuullisena, silti lähes joka kuudennella pk-yrityksellä jäi tärkeitä investointi-, kehitys-, markkinointi- tai muita hankkeita toteutumatta rahoituksen heikon saatavuuden vuoksi.

Yritysrahoituksen rakenne muuttuu hyvin hitaasti. Pankkikeskeisyys on pk-yritysten rahoituksessa edelleen yleistä. Positiivista on havaita, että markkinarahoitusta täydentävän Finnveran rooli on laskenut hieman aiemmasta. Vajaa viidennes rahoituksen hakua suunnittelevista kertoo kääntävänsä Finnveran puoleen.

Työvoiman saatavuus rajoittaa kasvua

Parin viime vuoden aikana parantanut taloustilanne näkyy pk-yritysten sopeuttamisen tarpeen vähentymisenä. Positiivinen tilanne säilyi myös tässä barometrissa, vaikka yleiset suhdanneodotukset ovat heikentyneet selvästi.

Työvoiman heikko saatavuus on yksi keskeisimpiä tekijöitä, joka estää yrityksiä palkkaamasta lisää henkilökuntaa. Erityisesti voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset ovat törmänneet vaikeuksiin saada työvoimaa. Tilanteen laaja-alaisuudesta kertoo se, että yli puolet kaikista pk-yrityksistä kokee osaavan ja yrityksen tarpeita vastaavan työvoiman saatavuuden rajoittavan ainakin jossain määrin kasvua.

Yritykset turvaavat osaavan työvoiman saantia muun muassa panostamalla henkilöstön osaamiseen sekä hyödyntämällä alihankinta- ja toimittajaverkostoja. Lisäksi uusia työntekijöitä etsitään muun muassa koulutus- ja oppisopimusten hyödyntämisen avulla.

Onnistunut omistajanvaihdos on mahdollisuus

Jokainen yrittäjä joutuu jossakin vaiheessa pohtimaan, mitä yritykselle tapahtuu, kun itse ei enää aktiivisesti toimi yrittäjänä. Lähes 30 prosenttia yrittäjistä harkitsee yrityksestään luopumista seuraavan viiden vuoden aikana.

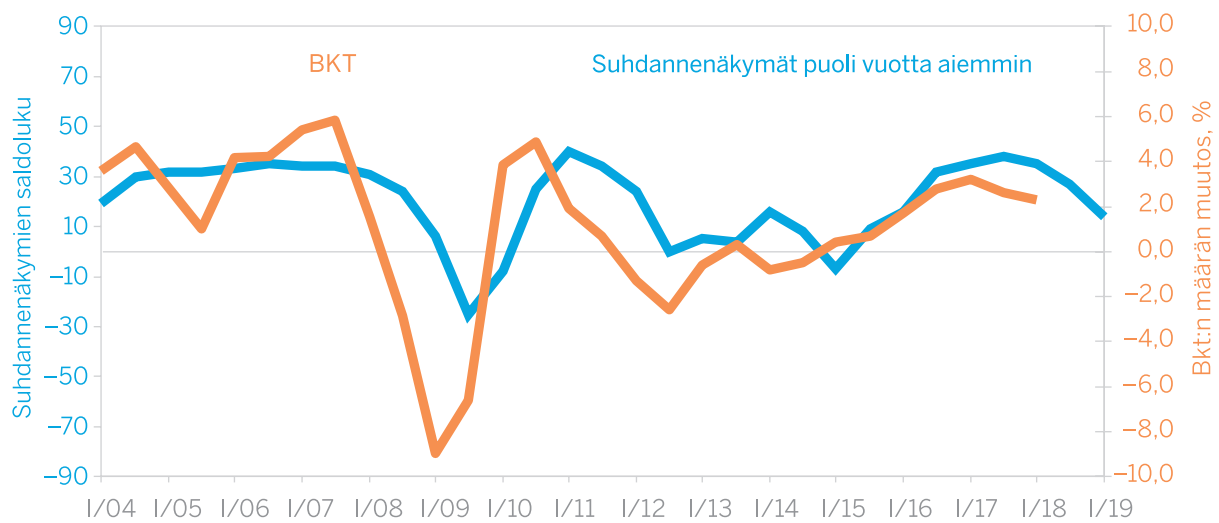
Liiketoiminnan siirtäminen yrityskaupan, sukupolvenvaihdoksen tai muun omistajanvaihdoksen kautta luo yrityksen toiminnalle mahdollisuuden jatkaa. Omistajanvaihdoksessa tarve ulkopuoliselle rahoitukselle on suuri, sillä 80 prosenttia toimijoista tarvitsisi omistajanvaihdokseen rahoitusta ulkoisesta lähteestä.

1. Aineisto

Pk-yritysbarometri mittaa pienten ja keski suurten yritysten näkemyksiä niiden toimintaan vaikuttavien taloudellisten tekijöiden muutoksista kahdesti vuodessa. Suhdannekysymysten lisäksi barometri luotaa yritysten toimintaympäristöön vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä, kuten pk-yritysten kasvustrategiaa, rahoitusta ja uusiutumista.

Taloustutkimus Oy toteutti kevään 2019 Pk-yritysbarometrin internet- ja puhelinkyselynä joulukuussa 2018–tammikuussa 2019. Kyselyyn vastasi 4 562 suomalaisen pk-yrityksen edustajaa. Otanta on poimittu kiintiöidyllä satunnaisotannalla Fonecan Kohdistamiskone B2B -yritysrekisteristä ja Suomen Yrittäjien jäsenrekisteristä. Otoksessa on kiin-

Kuva 1: Pk-yritysbarometrin suhdannenäkymät ja BKT:n määrän muutos

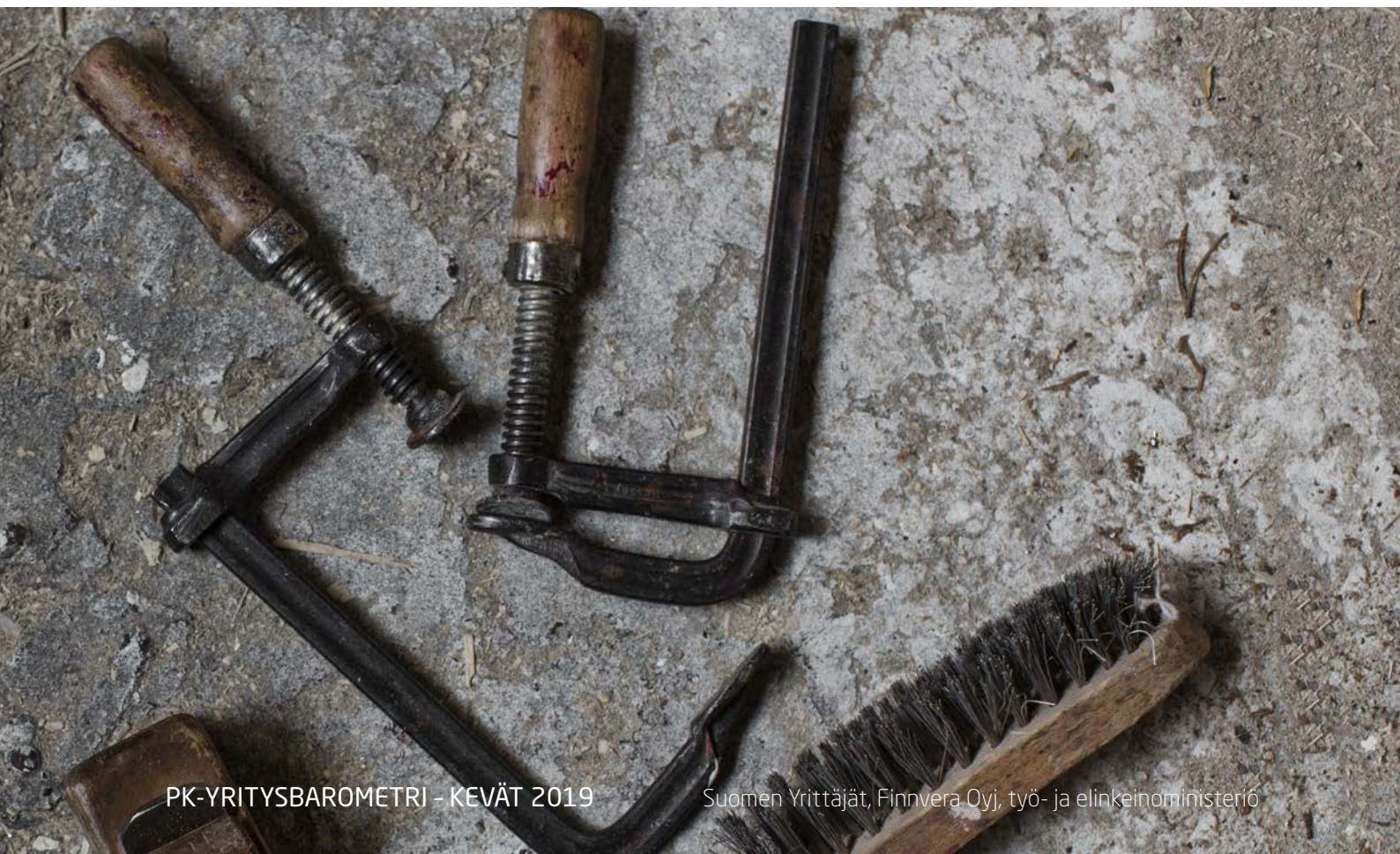
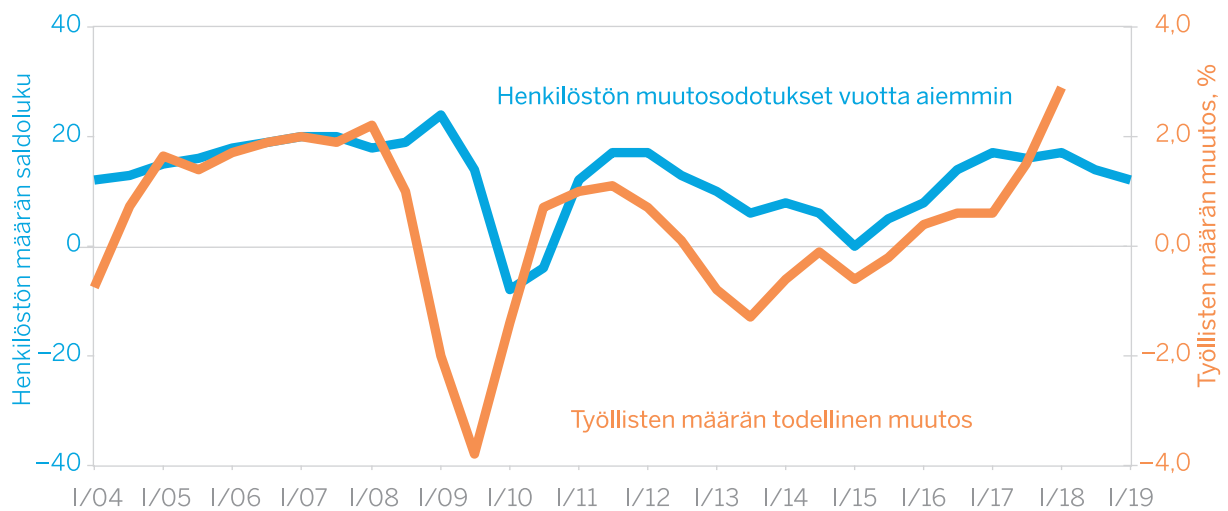
tiöity yritysten toimiala (TOL 2008), kokoluokka ja sijainti. Tulosten laskentaan aineistoa on oikaistu. Näin aineisto pyrkii vastaamaan mahdollisimman hyvin Suomen pienten ja keskisuurten yritysten todellista rakennetta.

Laajalla pk-yritysten odotuksia kuvaavalla aineistolla pyritään ennakoimaan talouden suh-

dannekäänteitä sekä kiinnittämään huomiota niihin talouspolitiikan toimiin, joilla yritysten toimintaedellytyksiin voidaan vaikuttaa.

Barometrin kotimarkkinayrityksiin painottuvassa otoksessa pk-yritysten suhdannevaihtelut ovat yleensä seuranneet suurten vientiteollisuusyritysten suhdannerytmiä viiveellä.

Kuva 2: Pk-yritysbarometrin odotukset henkilöstömäärästä ja työllisten määrän muutos

Taulukko 1: Aineiston rakenne

		n=	%
PÄÄTOIMIALA	Teollisuus	368	8
	Rakentaminen	716	16
	Kauppa	771	17
	Palvelut	2 707	59
HENKILÖKUNNAN MÄÄRÄ	Alle 5 henkilöä	2 692	59
	5–9 henkilöä	958	21
	10–19 henkilöä	456	10
	20–49 henkilöä	319	7
	50+ henkilöä	137	3
LIIKEVAIHTO	alle 0,2 miljoonaa euroa	1 828	40
	0,2–0,49 miljoonaa euroa	840	19
	0,5–0,99 miljoonaa euroa	667	15
	1,0–1,49 miljoonaa euroa	329	7
	1,5–1,99 miljoonaa euroa	185	4
	2,0–4,99 miljoonaa euroa	382	8
	5 miljoonaa euroa tai yli	304	7
ALUE (MAAKUNTA)	Helsinki	733	16
	Pääkaupunkiseutu	367	8
	Uusimaa	458	10
	Varsinais-Suomi	438	10
	Satakunta	191	4
	Kanta-Häme	138	3
	Päijät-Häme	162	4
	Pirkanmaa	417	9
	Kymenlaakso	125	3
	Etelä-Karjala	95	2
	Etelä-Savo	121	3
	Pohjois-Savo	171	4
	Pohjois-Karjala	112	2
	Keski-Suomi	203	4
	Etelä-Pohjanmaa	168	4
	Pohjanmaa	148	3
	Keski-Pohjanmaa	54	1
	Pohjois-Pohjanmaa	263	6
	Kainuu	50	1
	Lappi	149	3
YRITYKSEN PERUSTAMISVUOSI	Ennen 1990	951	21
	1990–1999	903	20
	2000–2009	1 116	24
	2010–	1 584	35
YRITYKSEN KASVUHAKUISUUS	Voimakkaasti kasvuhakuinen	406	9
	Kasvaa mahdollisuuksien mukaan	1 589	35
	Pyrkii säilyttämään asemansa	1 400	31
	Ei kasvutavoitteita	982	21
	Toiminta loppuu seuraavan vuoden aikana	1 711	4
YHTEENSÄ		4 562	100

2. Pk-yritykset kansantaloudessa

Tilastokeskuksen tuoreimman Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2017 noin 287 000 yritystä ilman maa-, metsä- ja kalatalouden toimialoja. Edelliseen vuoteen verrattuna yritysten lukumäärä kasvoi noin 3 400:lla.

Alle 10 henkilöä työllistävien mikroyritysten osuus koko yrityskannasta oli vuonna 2017 noin 93,2 prosenttia. Kaikkien pk-yritysten eli alle 250 henkilöä työllistävien yritysten osuus pysyi ennallaan 99,8 prosentissa.

Suomalaisten yritysten liikevaihtoa kertyi toissa vuonna 409 miljardia euroa. Hyvän talouskehityksen seurauksena yritysten yhteenlaskettu liikevaihto kasvoi. Kasvua kertyi edellisestä vuodesta reilut kuusi prosenttia. Pk-sektorin liikevaihtosuus vuonna 2017 oli 59 prosenttia. Tämä osuus ei muuttunut edellisestä vuodesta.

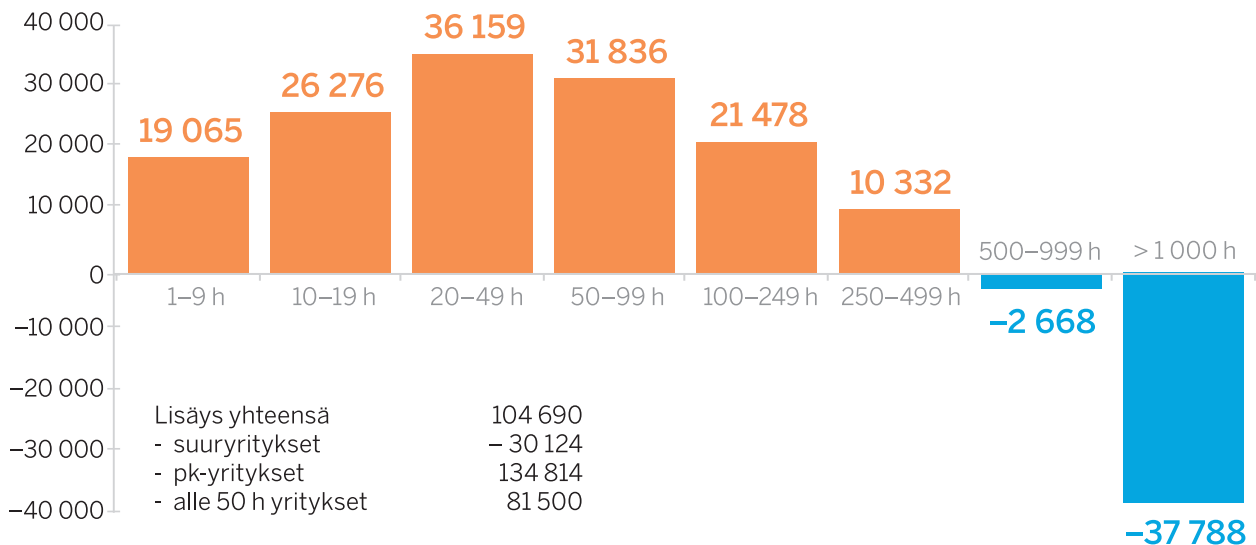
Suomalaiset voittoja tavoittelevat yritykset

(pl. maa-, metsä-, ja kalatalous) työllistivät toissa vuonna 1 404 000 henkilöä, kun työllisten määrä muunnetaan kokopäiväisiksi työpaikoiksi. Mikroyritysten eli 1–9 henkeä työllistävien yritysten osuudesta työllisten määrästä oli hieman vajaa neljännes ja koko pk-sektorin 65,5 prosenttia.

Vuosina 2001–2017 työpaikkojen nettolisäys kertyi kokonaisuudessaan pk-yrityksiin. Kaikkein eniten henkilöstön määrä kasvoi pienissä yrityksissä.

Sen sijaan suurissa, yli 250 henkilöä työllistävissä yrityksissä henkilöstöä oli vuonna 2017 selvästi vähemmän kuin vuosituhannen alussa. Suuryritysten työllisten määrän laskua selittää osin monien toimintojen yhtiöittäminen ja ulkoistaminen. Yritysten henkilömäärien vertailussa on myös huomattava, että kasvaessaan yritykset siirtyvät kokoluokasta toiseen.

Kuva 3: Työllisten määrän muutos erikokoisissa yrityksissä vuosina 2001–2017

Lähde: Tilastokeskus 2017, henkilömäärät muunnettu kokopäiväisiksi työpaikoiksi, pl. maa- metsä- ja kalatalous

3. Suhdanteet

3.1 YLEISET SUHDANNENÄKYMÄT

Muutos pk-yritysten suhdanneodotuksissa on syksyn 2018 barometriin verrattuna suuri. Odotukset ovat heikentyneet selvästi. Talous on edelleen kasvu-uralla, mutta kasvun odotetaan hidastuvan selvästi. Suhdannenäkymien saldoluku laski 13 yksiköllä. Odotusten heikkeneminen vastaa hyvin pitkälle yleistä käsitystä talouden kehityksestä. Muutosta selittää talouskasvun hidastuminen kaikilla keskeisillä markkina-alueillamme. Yksityisen kulutuksen kasvua ylläpitää kotitalouksien ostovoiman vahvistuminen, sillä palkkojen odotetaan nousevan vähitellen liikkeelle lähtevää inflaatiota nopeammin. Pk-yrityksistä 29 prosenttia arvioi suhdanteiden paranevan seuraavien 12 kuukauden aikana ja 15 prosenttia pelkää niiden heikenevän. Edellisessä barometrissa parempia suhdanteita ennakoivia oli kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän ja heikeneviä suhdanteita ennakoivia viisi prosenttiyksikköä vähemmän.

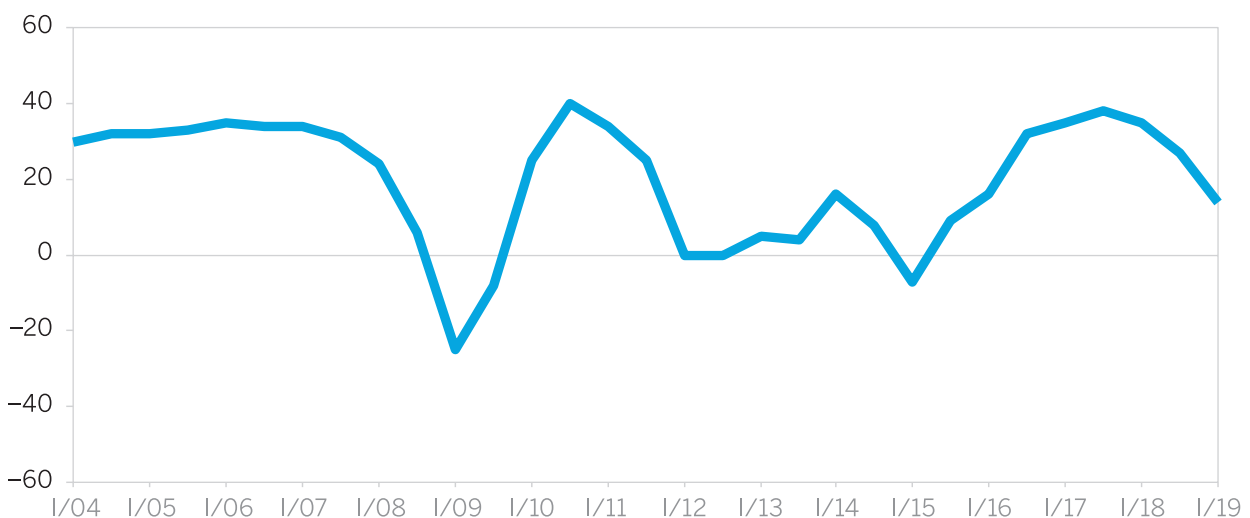
Toimialoittain tarkasteltuna suurin muutos tapahtui teollisuudessa, jonka saldoluku laski 18 prosenttiyksikköä tasolle 14. Myös kaikilla muilla päätoimialoilla tapahtui selvä negatiivinen muutos. Korkein saldoluku on palveluissa ja teollisuudessa. Rakentamisen odotukset ovat hieman alhaisemmat kuin palveluissa ja teollisuudessa. Vaimeinta kehitys on kaupan alalla, jossa odotukset niin ikään las-

kivat merkittävästi edellisestä barometrasta. Kaupan alalla tilannetta kuvaava saldoluku on hieman muita toimialoja heikempi. Kokonaisuudessaan suhdanneodotusten saldoluku kertoo näkymien jälleen heikentyneen muutaman paremman kieroksen jälkeen.

Tuloksissa näkyy talouden hyvän kehityksen hidastuminen viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Pk-yritysten suhdannetilanne on kehittynyt positiivisesti, mutta aiempaa maltillisemmin. Barometrin vastaajista 35 prosenttia kertoo olosuhteiden olevan paremmat kuin vuosi sitten. Saldoluku on tippunut edellisessä barometrissa 10 prosenttiyksikköä. Tilanne on heikentynyt tasaisesti kaikilla päätoimialoilla. Paras tilanne on teollisuusyrityksissä, joista 41 prosenttia sanoo nykytilanteen olevan vuodentakaista parempi.

Yritysten kokoluokittain tarkasteltuna tilanne on säilynyt pitkälti samanlaisena kuin edellisessä barometrissa. Suuremmat pk-yritykset ovat lähitulevaisuuden suhteen ainakin jossain määrin optimistisempiä kuin pienimmät mikroyritykset. Tällä kertaa kuitenkin myös alle 50 henkilön pienten yritysten odotukset laskivat voimakkaasti. Kaiken kokoisten pk-yritysten odotukset ovat heikenneet edellisestä barometrasta.

Kuva 4: Suhdannenäkymät, saldoluku

Taulukko 2: Suhdannenäkymät seuraavan 12 kuukauden aikana

	Paranevat %	Pysyvät ennallaan %	Heikkenevät %	Saldoluku */
Kaikki yritykset	29	56	15	14
Toimialoittain				
Teollisuus	30	55	15	15
Rakentaminen	26	59	15	11
Kauppa	27	55	18	9
Palvelut	30	56	14	16
Kasvuhakuisuuden mukaan				
Voimakkaasti kasvuhakuiset	70	24	6	64
Kasvuhakuiset	41	50	9	32
Asemansa säilyttäjät	21	62	17	4
Ei kasvutavoitetta	9	71	20	-11
Toimintansa lopettavat	4	47	49	-45
Kokoluokittain				
alle 5 henkilöä	27	58	15	12
5–9 henkilöä	32	53	15	17
10–19 henkilöä	32	55	13	19
20–49 henkilöä	28	55	17	11
yli 50 henkilöä	30	56	14	16
Perustamisvuoden mukaan				
ennen 1990	17	62	21	-4
1990–1999	24	60	16	8
2000–2009	28	55	17	11
2010 jälkeen	40	50	10	30

*/ Saldoluku on laskettu "paranevat" ja "heikkenevät" -vastausten osuuksien erotuksena.

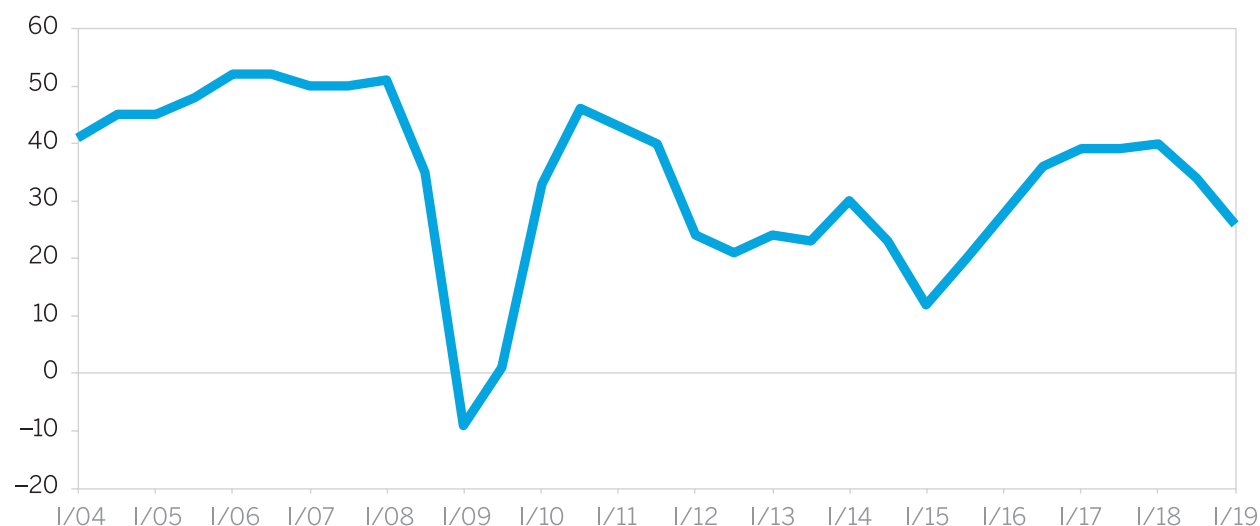
3.2 LIIKEVAIHTO

Odotukset liikevaihdon kehityksestä vastaavat pitkälti yleisiä suhdanneodotuksia. Odotukset ovat laskeneet samaan aikaan kun yleiset suhdanneodotukset ovat heikenneet. Saldoluku laski selvästi syksyn barometrissa, ja sai arvon 26. Tämä on selvästi alle hyvän talouskehityksen pitkäaikaista keskiarvoa. Korkeimmat odotukset liikevaihdon kasvusta ovat teollisuudessa, jossa saldoluku saa arvon 34. Teollisuuden liikevaihto-odotuksissa näkyy todennäköisesti talouskasvun hidastuminen myös muualla kuin suomessa, sillä saldoluku laski 12 yksikköä. Rakentamisen liikevaihto-odotuksen laskivat voimakkaimmin ja saldoluku laski 15 yksikköä arvoon 17.

Kokonaisuudessaan pk-yritysten arviot liikevaihdon kehityksestä vaikuttavat olevan aika lähellä talousennusteita. Tälle vuodelle tehtyjen talousennusteiden mukaan Suomen bruttokansantuotteen kasvun ennustetaan olevan oleellisesti paria viime vuotta hitaampaa.

Liikevaihto-odotukset ovat korkeimmat suurissa pk-yrityksissä. Merkittäviä eroja eri kokoluokan yritysten välillä ei ole. Pienimpien, alle viisi henkilöä työllistävien, yritysten näkymät ovat hieman muita heikkomat. Pienemmistä yrityksistä lähes 20 prosenttia uskoo liikevaihtonsa pienenevän seuraavan 12 kuukauden aikana, kun osuus suuremmissa pk-yrityksissä jää noin 15 prosenttiin.

Kuva 5: Liikevaihdon muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 3: Odotukset liikevaihdon muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	43	40	17	26
Teollisuus	50	34	16	34
Rakentaminen	35	47	18	17
Kauppa	42	41	17	25
Palvelut	44	39	17	27

3.3 KANNATTAVUUS

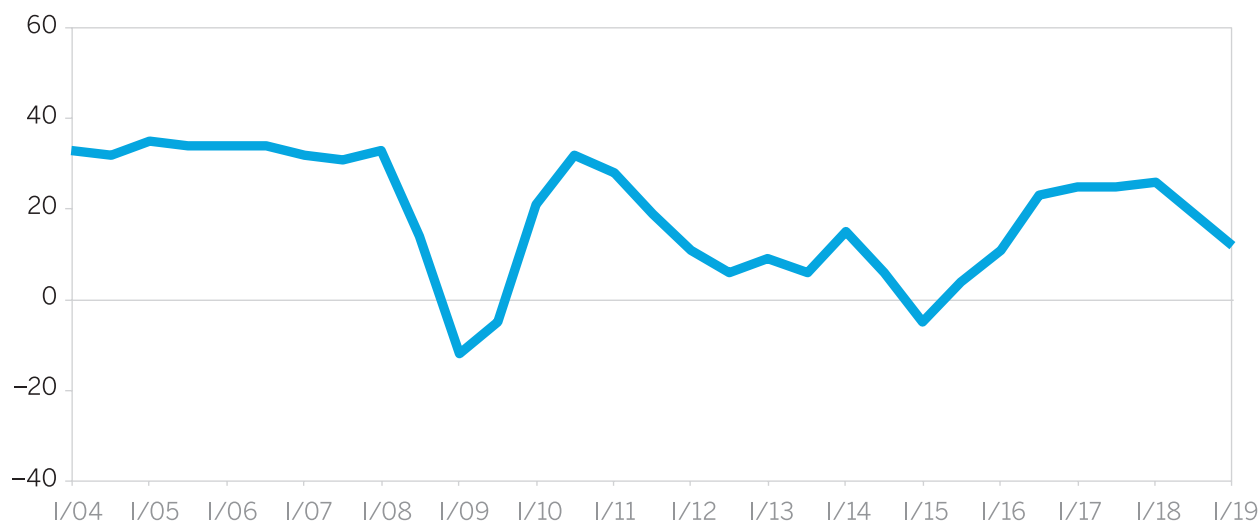
Pk-yritysten kannattavuusodotukset ovat selvästi heikentyneet samaan aikaan kun talouskasvu on hidastunut. Kasvun hidastuminen näkyi selvänä laskuna kannattavuusodotuksissa. Saldoluku laski syksystä seitsemällä yksiköllä, ollen nyt 12. Odotukset kannattavuudesta ovat selvästi alle pitkän aikavälin keskiarvon.

Odotukset ovat kehittyneet kaikilla toimialoilla samaan suuntaan. Suurin muutos tapahtui rakentamisessa, jossa odotukset laskivat 15 yksikköä. Samaan aikaan teollisuuden odotukset kannattavuuden kehitykset ovat heikentyneet vain lievästi.

Kaupan alan odotukset jatkoivat edelleen laskua. Kaupan saldoluku laski syksystä viidellä yksiköllä arvoon 8. Myös palveluiden kannattavuusodotuksissa tapahtui lievä heikkeneminen. Saldoluku tipui syksystä kuusi yksikköä, saaden arvon 14.

Kokoluokittain tarkasteltuna suurimpien pk-yritysten kannattavuusodotukset ovat vain lievästi positiivisemmat kuin mikroyritysten tai pienempien pk-yritysten. Suurimmista pk-yrityksistä reilut 35 prosenttia odottaa kannattavuutensa parantuvan, mutta erot eri kokoluokkien välillä ovat tasaantuneet selvästi aiemmista vuosista.

Kuva 6: Kannattavuuden muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 4: Odotukset kannattavuuden muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	31	49	19	12
Teollisuus	36	48	16	20
Rakentaminen	25	54	21	4
Kauppa	29	49	21	8
Palvelut	33	48	19	14

3.4 VAKAVARAISUUS

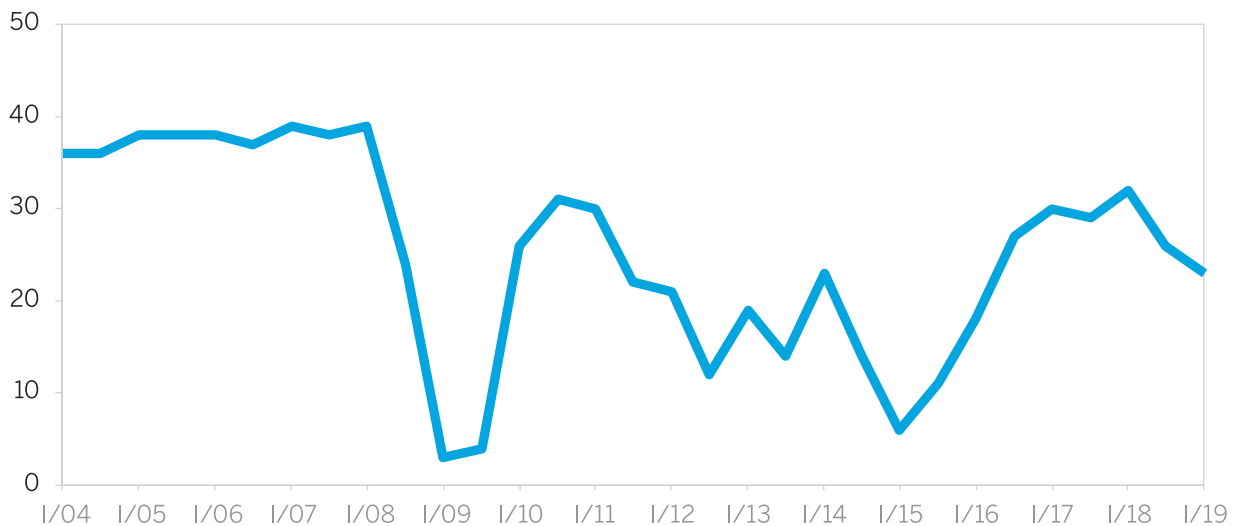
Vakavaraisuuden parantamista odottaa aiempaa harvempi pk-yritys. Vaikuttaa siltä, että talouden kasvun hidastuminen on kääntänyt jo hieman kasvussa olleen vakavaraisuuden paranemisen uudelleen laskuun. Odotukset siitä, että kannattavuus paranisi nopeasti, ovat heikentyneet edelleen viimeisen puolen vuoden aikana. Se näkyy myös odotuksissa vakavaraisuuden kehityksestä. Saldoluku jatkoi puoli vuotta sitten alkanutta laskuaan. Tällä kertaa saldoluku sai arvon 23, jossa on laskua edellisestä barometristä kolme yksikköä. Vaikka taso on kohtuullisen hyvä, on se yhä selvemmin pitkäaikaisen tason alapuolella.

Negatiiviset muutokset koskivat kaikkia toimialoja. Suurin muutos tapahtui rakentamisessa,

jonka saldoluku laski syksystä kahdeksan yksikköä, saaden arvon 18. Rakentamisen saldoluku laski toimialoista matalimmaksi. Kokoluokittain tarkasteltuna erot vakavaraisuudessa ovat kasvaneet edelleen. Mikroyritysten odotukset vakavaraisuuden kehityksestä ovat lähes puolet alhaisemmat kuin suuremmilla pk-yrityksillä.

Yrityksen perustamisvuoden perusteella enintään kahdeksan vuotta toimineissa yrityksissä odotetaan positiivisempia vakavaraisuuden muutoksia kuin muissa yrityksissä. On kuitenkin huomattava, että barometrissa mitataan vakavaraisuuden muutoksen suuntaa ja voimakkuutta, ei vakavaraisuuden tasoa.

Kuva 7: Vakavaraisuuden muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 5: Odotukset vakavaraisuuden muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	33	56	10	23
Teollisuus	38	55	7	31
Rakentaminen	29	60	11	18
Kauppa	32	57	11	21
Palvelut	34	55	11	23

3.5 INVESTOINNIT

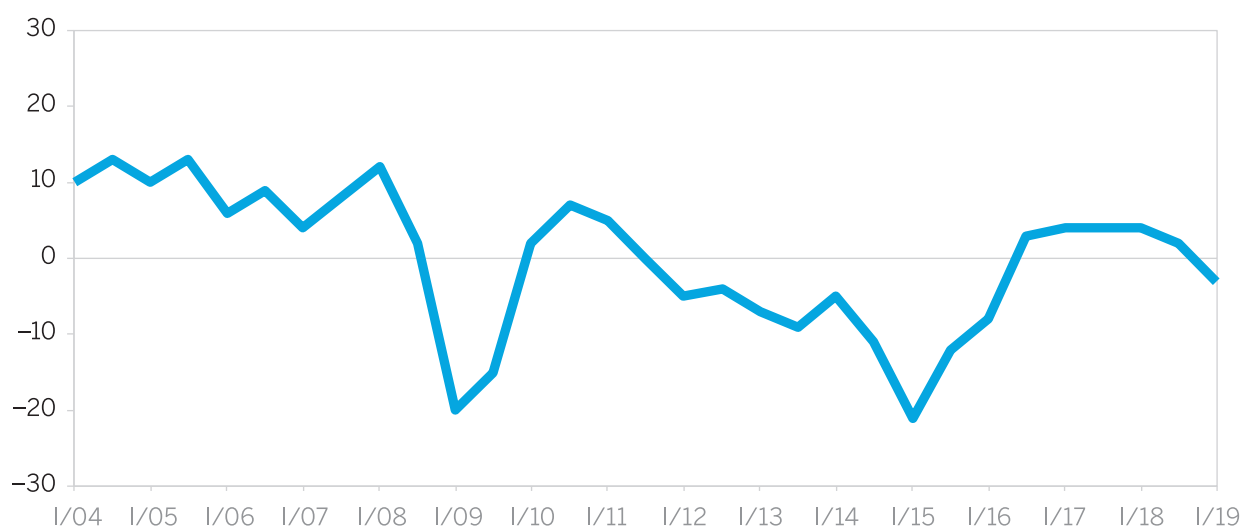
Pk-yritysten arviot investointien lähiajan kehityksestä laskivat negatiivisiksi. Talouskehityksen hidastumisen seurauksena kaikkien muiden toimialojen, paitsi teollisuuden investointien saldoluku painui negatiiviseksi. Rakentamisessa odotukset investointien lähiajan kehityksestä ovat heikoimmat, saldoluvun saadessa arvon miinus kuusi. Teollisuutta lukuun ottamatta kaikilla päätoimialoilla on enemmän investointejaan vähentäviä yrityksiä kuin niitä, joissa investoinnit lisääntyvät. Saldoluku päättyi taantuvan kehityksen seurauksena lukemaan miinus kolme. Saldoluvun arvo laski viisi yksikköä syksystä. Investointiodotusten heikko kehitys kertonee pk-yritysten näkemyksistä talouden pidemmän aikavälin kehitykseen.

Vahvimmat odotukset investointien kasvusta

ovat teollisuudessa, jossa reilu neljännes pk-yrityksistä suunnittelee kasvattavansa investointeja. Kokonaisuudessaan teollisuuden saldoluku päättyi kuitenkin peräti kahdeksan yksikön laskuun. Negatiivista kehitystä tapahtui rakentamisen ohella palveluissa ja kaupassa. Palvelujen saldoluku laski kolme yksikköä ja kaupan saldoluku kaksi yksikköä. Kaupassa ja palveluissa joka viides yritys suunnittelee kasvattavansa investointeja seuraavan 12 kuukauden aikana.

Ikävä havainto investointiodotuksissa on se, että myös voimakkaasti kasvuhakuisten pk-yritysten investointien kehitystä peilaava saldoluku heikkeni 12 yksikköä suhteessa edelliseen barometriin. Tämä kertonee siitä, että kasvuodotukset laskevat koko taloudessa.

Kuva 8: Investointien arvon muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 6: Odotukset investointien arvon muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	20	57	23	-3
Teollisuus	28	47	25	3
Rakentaminen	17	59	23	-6
Kauppa	21	56	22	-1
Palvelut	20	58	23	-3

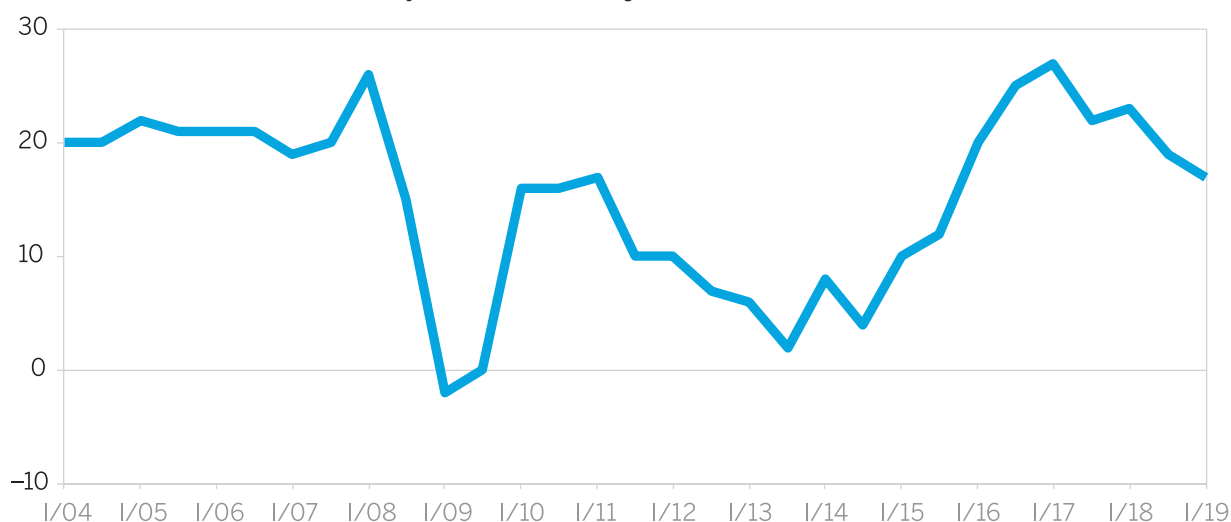
3.6 INNOVAATIOT SEKÄ TUOTANNON JA TUOTTEIDEN KEHITYS

Innovaatiot sekä tuotannon ja tuotteiden kehitys on välttämätön osa yritysten uudistumista ja kasvua. Yritysten tiukka talous vähensi aiempina vuosina mahdollisuuksia aktiiviseen innovointiin ja tuotekehitykseen. Tämän seurauksena yrityksiin on muodostunut painetta toiminnan kehittämiseen. Kohutuulisesta taloustilanteesta huolimatta näyttäisi siltä, että vuosi sitten tapahtunut positiivinen kehitys jäi lyhyeksi. Uusien vastausten mukaan yritysten tulevaisuuden näkymät ovat muuttuneet epäselviksi. Tämä näkyy barometrin tuloksessa, joka jatkoi laskuaan syksystä. Entistä harvempi pk-yritys aikoo lisätä panostuksia innovaatioihin sekä tuotannon ja tuotteiden kehitykseen.

Edelleen toki enemmistö barometrin vastaajista ilmoittaa pitävänsä tuotekehityksensä nykyisellään ja ainoastaan joka kymmenes aikoo vähentää sitä.

Kaupassa ja palveluissa saldoluku säilyi syksyn tasolla ja teollisuudessa nähtiin lievä nousu. Teollisuuden lieväksi jäänyt nousu on kuitenkin tärkeä, koska teollisuudessa tuotekehityksen merkitystä on totuttu pitämään suurena. Teollisuudessa nousua kertyi yksi yksikkö. Rakentamisessa kehitys oli muita päätoimialoja heikompi. Rakentamisessa saldoluku laski kahdeksan yksikköä.

Kuva 9: Innovaatioiden, tuotannon ja tuotteiden kehityksen muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 7: Odotukset innovaatioiden, tuotannon ja tuotteiden kehityksen muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	27	63	10	17
Teollisuus	35	58	7	28
Rakentaminen	19	69	12	7
Kauppa	26	64	10	16
Palvelut	29	62	9	20

3.7 HENKILÖKUNNAN MÄÄRÄ

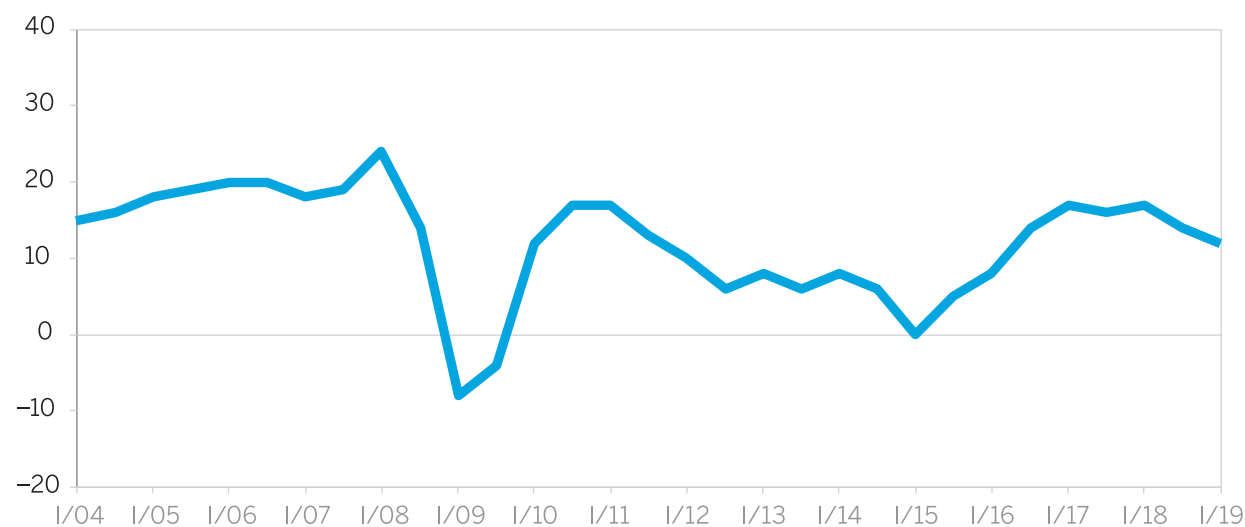
Pk-yritykset sinnittelivät heikon taloustilanteen yli pitämällä kiinni henkilöstöstään. Tämän seurauksena taloudellisten olojen paraneminen ei välittömästi näkynyt yhtä suurena muutoksena henkilöstöodotuksissa. Talouden kasvaessa voimakkaasti, tilanne oli hieman parempi, mutta talouskasvun hidastuminen heikentää odotuksia henkilökunnan määrän kehityksestä. Barometrin tulos henkilökunnan määrän kehityksestä on kuitenkin hieman positiivisempi kuin odotukset yleisestä talouskehityksestä. Odotusten saldoluku 12 on kuitenkin selvästi alle normaalia pitkän aikavälin tason. Saldoluku laski syksystä kaksi yksikköä. Edelleenkin suuri enemmistö eli reilu 70 prosenttia pk-yrityksistä aikoo säilyttää nykyisen henkilömääränsä.

Teollisuudessa työllisyysnäymät ovat hieman paremmat kuin muilla toimialoilla, mutta teollisuuden

saldoluku laski yhdeksän yksikköä. Se oli päätoimialojen suurin pudotus. Rakentamisessa saldoluku laski kuusi yksikköä ja palveluissa yhden yksikön. Uskosta kasvun jatkumiseen kertoo kuitenkin se, että kaikilla toimialoilla odotetaan, että työvoiman määrää voi edelleen lisätä. Kaupassa näkyvät poikkeavat hieman muista päätoimialoista, sillä kaupassa saldoluku nousi yhden yksikön. On kuitenkin otettava huomioon se, että kaupan odotukset ovat hieman heikommät kuin muilla toimialoilla.

Kokoluokittain tarkasteltuna tilanne on jakautunut ja erot ovat kasvaneet hieman aiemmasta. Kaikissa kokoluokissa odotetaan, että henkilökuntaa voidaan palkata lisää, mutta suuremmissa yrityksissä odotukset ovat selvästi positiivisemmat kuin pienissä. Saldoluku vaihtelee pienimpien pk-yritysten kuuden suurien pk-yritysten 26:een.

Kuva 10: Henkilöstön määrän muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 8: Odotukset henkilöstön määrän muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	20	72	8	12
Teollisuus	26	66	9	17
Rakentaminen	22	70	9	13
Kauppa	16	75	8	8
Palvelut	20	72	8	12

3.8 VIENTI JA LIIKETOIMINTA ULKOMAILLA

Ulkomaankaupan odotuksista kysyttiin yrityksiltä, jotka harjoittavat suoraa vientiä tai tuontia. Vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla harjoittavia pk-yrityksiä on 23 prosenttia barometrin vastaajista. Barometrin tuloksen perusteella Suomessa on noin 66 000 pientä ja keski suurta yritystä, jotka vievät tavaroita tai palveluja tai harjoittavat muuten liiketoimintaa ulkomailla. Yllättäen vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla harjoittavia pk-yrityksiä määrä ei noussut aiemmasta.

Suora vienti on yleisin kansainvälistymisen muoto. Sitä on yli puolella kaikista vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla harjoittavista pk-yrityksistä. Noin kuudesosalla yrityksistä on ulkomainen tytär-

yritys tai yhteisyritys. Näistä kansainvälisillä markkinoilla toimivista yrityksistä joka viidennellä kansainvälinen toiminta muodostaa pääosan yrityksen kokonaistoiminnasta.

Vientiodotuksissa ja toteutuvan viennin määrässä muutokset ovat usein nopeita ja jyrkkiä. Suomen viennin hidastuminen näkyy myös pk-yritysten odotuksissa viennin arvon muutoksesta. Tämän barometrin mukaan suoraa vientiä harjoittavat yritykset odottavat viennin kasvavan edelleen seuraavan vuoden aikana. Odotukset viennin kehityksestä ovat kuitenkin heikentyneet kaikilla päätoimialoilla, vaikka ovat edelleen kohtuullisen hyvät.

Taulukko 9: Yritysten liiketoiminta ulkomailla

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla	23	47	11	27	22

Taulukko 10: Viennin tai liiketoiminnan muodot yrityksillä, joilla on vientiä tai liiketoimintaa ulkomailla*/

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Suoraa tavaroiden vientiä	39	78	38	58	22
Suoraa palveluiden vientiä	40	19	31	17	55
Lisensointi- tai franchising-toimintaa	5	4	6	3	7
Palkka- tai sopimusvalmistusta	8	12	9	10	6
Ulkomainen yhteisyritys tai tytäryritys	17	19	19	23	13
Muu	21	5	35	18	26

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

Taulukko 11: Suoraa vientiä harjoittavien yritysten odotukset viennin arvon muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	42	47	11	31
Teollisuus	52	40	8	44
Rakentaminen	37	49	14	23
Kauppa	46	43	11	35
Palvelut	38	51	11	27

3.9 TUONTI

Suoraa tuontia harjoittaa vajaa viidennes pk-yrityksistä. Osuus on jonkin verran vähäisempi kuin viennissä, vaikka merkittävä osa kaupan pk-yrityksistä hankkii myytävät tuotteensa itse ulkomailta. Viimeksi kuluneen vuoden aikana tilanne tuonti-kaupassa on säilynyt melko vakaana, vaikka pieniä toimialoittaisia eroja on ja kokonaismäärä on hienoisessa kasvussa.

Samoin kuin viennissä, myös tuonnissa odotuk-

set kehityksestä ovat heikentyneet. Tuontiyritysten odotukset tuonnin kehityksestä ovat hieman varovaisempina kuin vientiyritysten odotukset viennin kehityksessä. Tuontiodotusten saldoluku on positiivinen; tuonnin kasvuun luottaa 37 prosenttia tuontiyrityksistä. Rakentamisessa odotukset ovat hieman muita toimialoja positiivisemmat ja palveluissa vastaavasti hieman muita varovaisemmat.

Taulukko 12: Tuontiyritysten osuus, % pk-yrityksistä

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Suoraa tuontia	18	40	7	45	9

Taulukko 13: Tuontiyritysten odotukset tuonnin arvon muutoksesta

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	37	53	10	27
Teollisuus	36	58	6	30
Rakentaminen	51	40	9	42
Kauppa	42	46	12	30
Palvelut	30	61	9	21

3.10 TUOTANTOKUSTANNUKSET

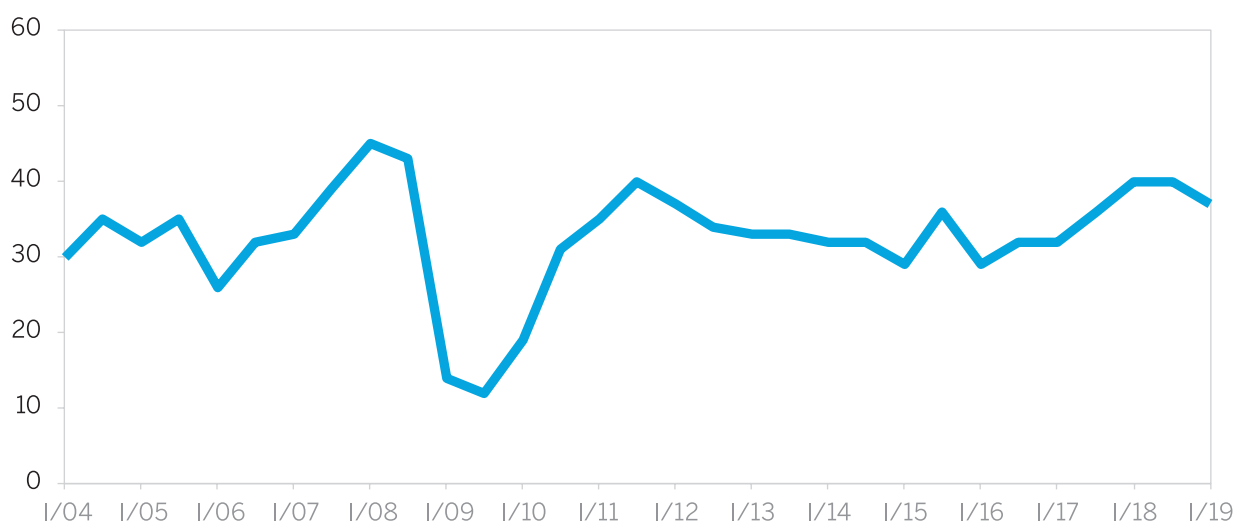
Tuotantokustannusten lasku on pk-yrityksissä poikkeuksellista, ja tästä syystä odotusten saldoluku pysyy korkeana. Samoin erot toimialojen välillä ovat yleensä pieniä. Niin on tälläkin kertaa.

Kokoluokittain tarkasteltuna pienin saldoluku on alle viiden hengen yritysten ryhmässä. Näillä yrityksillä kustannukset ovat muita yrityksiä tiukemmin yhteydessä yrittäjän omaan palkkaan. Vähintään kymmenen henkeä työllistävästä ja sitä

suuremmista yrityksistä yli 50 prosenttia arvioi tuotantokustannustensa edelleen kohoavan.

Haastavaksi nykytilanteen tekee se, että tuotantokustannusten arvioidaan kasvavan ja olevan lähes samaa tasoa kuin vuoden takaisessa erittäin vahvan talouskehityksen oloissa. Nyt samankaltaiseen kustannusten nousuun joudutaan sopeutumaan talouskasvun osoittaessa selviä hiipumisen merkkejä.

Kuva 11: Tuotantokustannusten muutosodotukset, saldoluku

Taulukko 14: Odotukset tuotantokustannusten muutoksesta seuraavan 12 kuukauden aikana

	Kasvaa %	Pysyy ennallaan %	Pienenee %	Saldoluku
Kaikki yritykset	44	49	7	37
Teollisuus	53	42	5	48
Rakentaminen	52	42	6	46
Kauppa	47	47	6	41
Palvelut	40	53	7	33

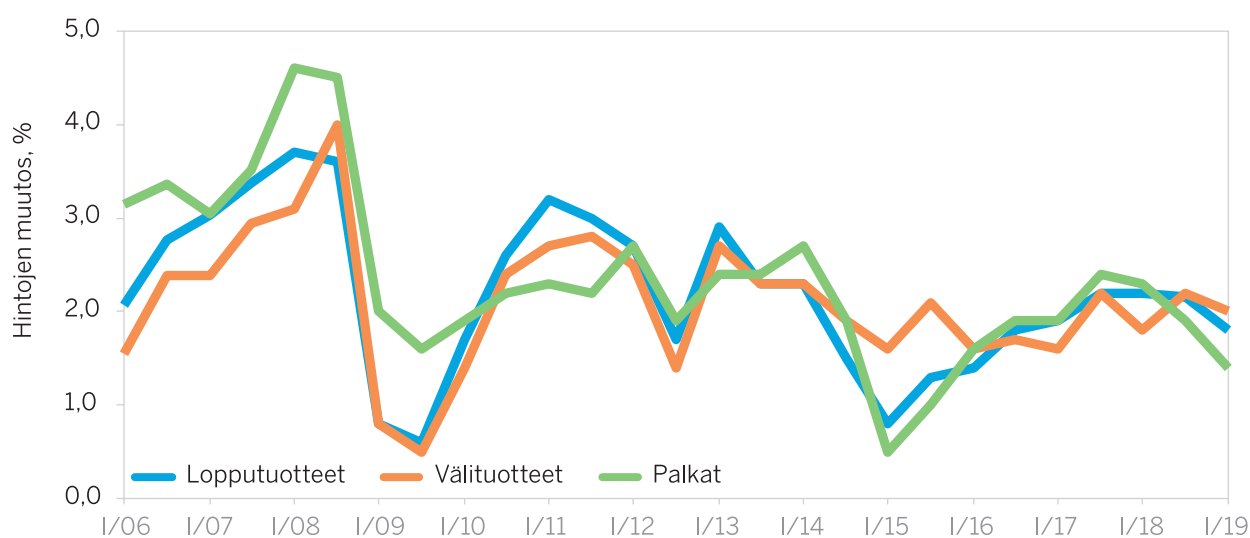
3.11 INFLAATIO-ODOTUKSET

Pk-yritysten hintaodotuksissa näkyy, että omien myytävien tuotteiden ja palvelujen hinnoitteluvara on hieman pienentynyt. Yritysten myymien lopputuotteiden hintojen arvioidaan seuraavien 12 kuukauden aikana nousevan 1,8 prosenttia. Tältä osin hintaodotukset ovat laskeneet selvästi edellisen barometrin tasosta.

Tilanteen haastavuudesta kertoo se, että välituotteiden hintojen odotetaan nousevan nopeammin kuin lopputuotehintojen. Tilannetta kuitenkin helpottaa se, että palkkakehityksen odotetaan ole-

van hieman hitaampaa kuin mitä lopputuotteiden hintojen nousuksi oletetaan. Odotuksissa on kuitenkin toimialoittaista vaihtelua. Teollisuudessa haasteena ovat välituotteiden hintakehitys. Rakentamisessa ongelmaksi uhkaa muodostua sekä välituotteiden hintojen että palkkojen nousu. Kaupassa haasteena on välituotteiden hintojen nousu. Palveluissa tilanne eroaa muista toimialoista siten, että palveluissa tilanne on kohtuullisen tasapainoinen. Kokonaisuutena tilanteen voidaan katsoa olevan vielä kohtuullinen.

Kuva 12: Inflaatio-odotukset, hintojen muutos-%

Taulukko 15: Odotukset inflaation tasosta seuraavan 12 kuukauden aikana, %

	Lopputuotteet	Välituotteet	Palkat
Kaikki yritykset	1,8	2,0	1,4
Teollisuus	1,5	2,1	2,2
Rakentaminen	1,8	2,6	0,8
Kauppa	1,2	2,0	0,6
Palvelut	2,0	1,9	1,7

4. Pk-yritysten kehittyminen ja kansainvälistyminen

4.1 KASVU

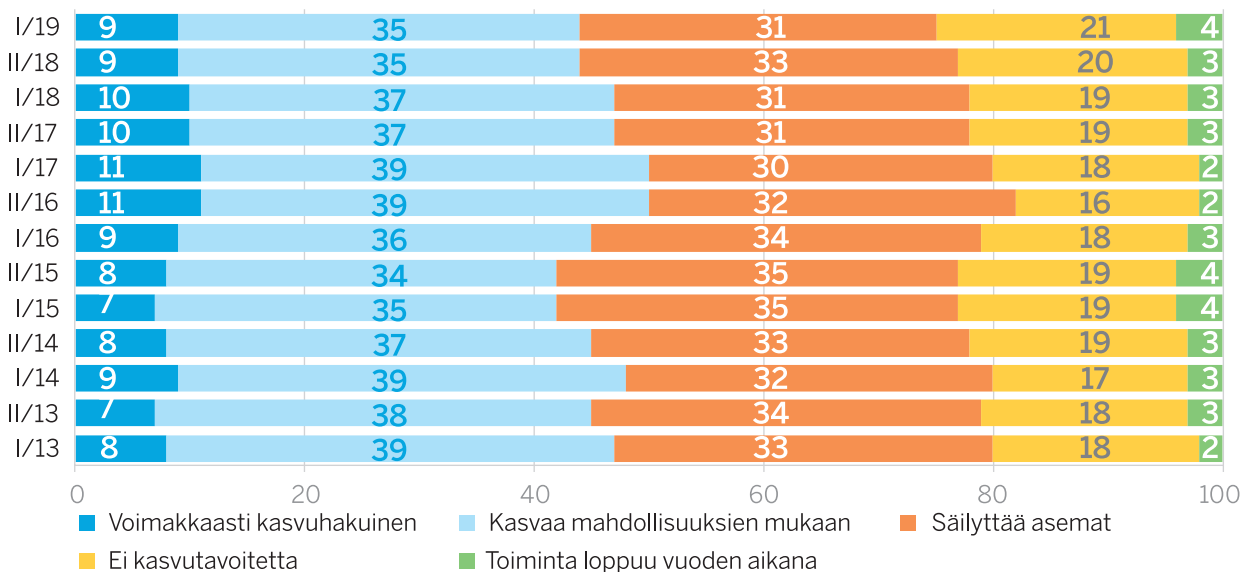
Kansantalous tarvitsee innovatiivisia yrityksiä. Ilman näitä yrityksiä teknologian käyttöön otto hidastuu ja sitä kautta pidemmän aikavälin kasvu jää pienemmäksi. Innovatiivisilla yrityksillä on positiivisia ulkoisvaikutuksia koko kansantalouteen. Kasvavat yritykset pystyvät luomaan enemmän työpaikkoja, ja Suomi tarvitsee lisää työnantajayrityksiä. Kasvu on tärkeää myös paremman kannattavuuden ja kilpailuaseman saavuttamiseksi.

Voimakkaasti kasvuhakuisten yritysten määrä on pysynyt samana kuin kolmessa edellisessä barometrissa, mutta verrattuna parin vuoden takaiseen tilanteeseen, on määrä laskenut. Oletettavasti osaselyksenä on yleisten talousodotusten vaimene-

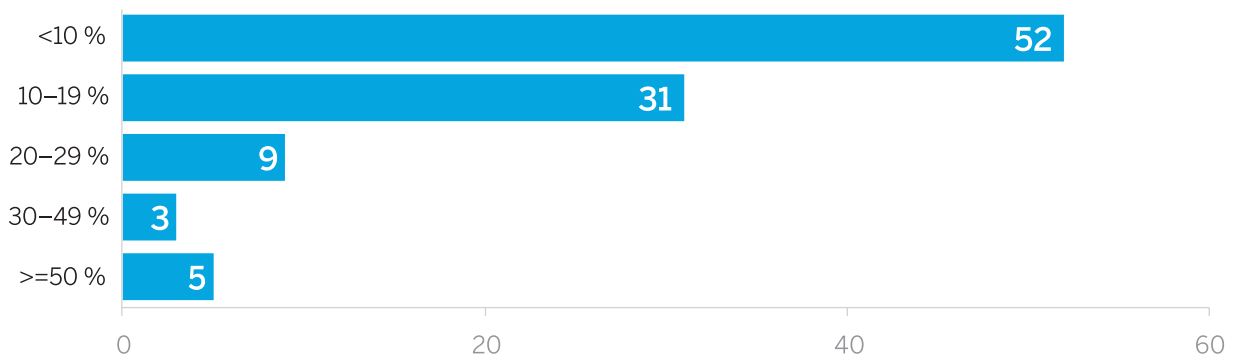
minen. Tässä barometrissa voimakkaasti kasvuhakuisten pk-yritysten määrä on yhdeksän prosenttia. Myös kasvuhakuisten yritysten määrä on kääntynyt lievään laskuun parin viime vuoden takaisesta tasosta. Nyt 35 prosenttia yrityksistä suunnittelee kasvavansa mahdollisuuksiensa mukaan. Yrityksistä 21 prosentilla ei ole kasvutavoitteita. Neljä prosenttia arvioi toimintansa loppuvan seuraavan vuoden aikana. Noin kolmannes yrityksistä pyrkii säilyttämään nykyisen asemansa. On kuitenkin huomattava, että nykyisen aseman säilyttäminen edellyttää yrityksiltä keskimääräistä kasvua.

Teollisuudessa kasvuhakuisuus on voimakkainta, sillä 15 prosentilla yrityksistä on tavoite kas-

Kuva 13: Kasvuhakuisuuden kehitys, % pk-yrityksistä

Kuva 14: Liikevaihdon kasvutavoite vuonna 2017, %

vaa selvästi markkinoita nopeammin. 43 prosenttia teollisuusyrityksistä on kasvuhakuisia ja siten tavoittelevat markkinoita nopeampaa kasvua. Rakennusallalla kasvutavoitteet ovat edelleen hie- man muita päätoimialoja maltillisemmat, sillä vain 6 prosenttia yrityksistä on voimakkaasti kasvuhakuisia. Tässä oletettavasti näkyy rakennussektorin kasvun hiipuminen kokonaisuudessaan. Kaupan ja palveluiden toimialalla lähes joka kymmenes yritys on voimakkaasti kasvuhaluinen.

Voimakkaimmin kasvua hakevien yritysten määrä korreloi selvästi yrityksen henkilömäärän kanssa. Mitä suurempi yritys, sitä todennäköisemmin se tavoittelee voimakasta kasvua. Yli kolman-

nes yli 50 henkeä työllistävästä yrityksistä hakee nopeaa kasvua. Tämä kertoo, että työnantajayritykset ovat tärkeitä kansantaloudelle. Kokonaisuudessaan yli 50 henkilöä työllistävästä yrityksistä 76 prosenttia hakee markkinoita nopeampaa kasvua. Nuorilla yrityksillä kasvuhakuisuus on selvästi yleisempää kuin jo pidempään markkinoilla olleilla yrityksillä.

Pk-yritykset asettavat kasvutavoitteensa varsin realistisesti. Yli 80 prosentilla pk-yrityksistä kasvutavoite on alle 20 prosenttia. Viisi prosenttia yrityksistä tavoittelee yli 50 prosentin liikevaihdon kasvua seuraavien 12 kuukauden aikana.

Taulukko 16: Yritysten kasvuhakuisuus, %

	Voimakkaasti kasvuhakuiset	Kasvuhakuiset	Asemansa säilyttäjät	Ei kasvutavoitetta	Toimintansa lopettava
Kaikki yritykset	9	35	31	22	4
Toimialoittain					
Teollisuus	15	43	26	13	3
Rakentaminen	6	32	34	25	3
Kauppa	8	38	35	15	4
Palvelut	9	34	29	24	4
Kokoluokittain					
alle 5 henkilöä	5	30	29	30	6
5–9 henkilöä	10	41	35	12	1
10–19 henkilöä	16	39	34	9	2
20–49 henkilöä	16	47	30	7	0
yli 50 henkilöä	33	43	24	0	0
Perustamisvuoden mukaan					
ennen 1990	6	31	35	23	5
1990–1999	6	32	36	24	2
2000–2009	7	33	31	25	4
2010 jälkeen	14	40	25	17	3

4.2 UUSIUTUMINEN

Kansantalouden kasvu kuluvana vuonna on todennäköisesti kahta edellisvuotta hitaampaa. Yleisesti arvioidaan kasvun asettuvan seuraavien parin vuoden aikana noin 1,5 prosentin tuntumaan. Huolimatta suhdanneluontoisesta kasvun hidastumisesta digitalisaatio ja robotisaatio yhdessä muun teknologisen kehityksen kanssa vaikuttavat vähintään yhtä paljon, ellei enemmän yritysten arkeen seuraavien vuosien aikana. Pk-yritysten on kehitettävä, jotta ne menestyisivät ja pärjäisivät kilpailussa.

Yritykset hakevat menestystä ja kilpailuetua useasta lähteestä. 74 prosenttia yrityksistä on investoinut esimerkiksi tietotekniikkaan, ohjelmistoihin tai koneisiin ja laitteisiin viimeisen 12 kuukauden aikana. 56 prosenttia yrityksistä on kouluttanut henkilöstöään. Positiivista on myös se, että lähes viidennes pk-yrityksistä on ottanut käyttöön uusia liiketoimintamalleja ja reilu neljännes uutta teknologiaa.

Nopea teknologinen kehitys korostaa tarvetta organisoida työ yrityksen sisällä uudella tavalla. Noin puolessa yrityksistä on ryhdytty esimerkiksi kehittämällä toimintatapoja. Tämä onkin useille yrityksille välttämätöntä, sillä innovaatioiden kansainvälinen ja kansallinen ulottuvuus kietoutuvat yhä tiiviimmin toisiinsa.

Nykyisin uudet ideat ja innovaatiot syntyvät erilaisissa verkostoissa. Keskeistä on osaaminen, joka liittyy toimintaympäristöihin, nopeisiin päätöksiin, markkinointiin ja myyntiin. 34 prosenttia yrityksistä on lanseerannut viimeisen vuoden aikana uusia tuotteita tai palveluita markkinoille. Teollisuudessa ja kaupan toimialalla mahdollisuus uusien tuotteiden lanseeraamiseen on helpompaa kuin esimerkiksi rakentamisen toimialalla. Tämä näkyy vastauksissa, sillä rakentamisessa 14 prosenttia yrityksistä on lanseerannut uusia tuotteita, kun taas kaupan ja teollisuuden toimialoilla vajaat 50 prosenttia yrityksistä on näin tehnyt.

Taulukko 17: Yritysten tekemät uusiutumistoimet, %, */

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Investoinnit	74	76	77	71	73
Uuden henkilöstön palkkaaminen	42	53	51	38	39
Henkilöstön koulutus	56	54	56	53	58
Työn organisointi uudella tavalla	49	61	42	52	48
Uusien tuotteiden tai palveluiden lanseeraaminen	34	47	14	45	35
Laajentuminen uusille markkinoille	23	34	19	21	23
Uusien teknologioiden käyttöönotto	23	29	16	22	25
Uusien liiketoimintamallien käyttöönotto	19	18	12	20	20
Toiminnan laajentaminen uusille toimialoille	15	17	14	14	16

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

4.3 KANSAINVÄLISTYMINEN

Kansainvälisyys on yhä useammalle pk-yritykselle arkipäivää. Kasvua sekä menestystä haetaan ulkomaankaupasta. Jo kansainvälisille markkinoille lähteminen on pienelle yritykselle iso päätös. Se vaatii uutta osaamista ja monesti tukea esimerkiksi rahoituskysymyksissä. Kansainvälisillä markkinoilla menestyminen vaatii kovaa työtä, onnistunutta ajoitusta ja joskus hyvää tuuriakin.

Monella toimialalla Suomen kotimarkkinat ovat suhteellisen rajalliset, joten kasvua on haettava ulkomailta. Barometrin vastaajista vientiä tai liike-toimintaa ulkomailla harjoittavia pk-yrityksiä on 23 prosenttia. Ulkomaankaupan parissa toimivien yritysten lukumäärä on merkittävästi noussut kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta, mutta viimeisen parin vuoden aikana kansainvälistymiseen panostaminen on pysytellyt paikoillaan tai hiukan vähentynyt.

Viennin ja muun kansainvälisen liiketoiminnan osuus vaihtelee paljon eri yritysten ja toimialojen

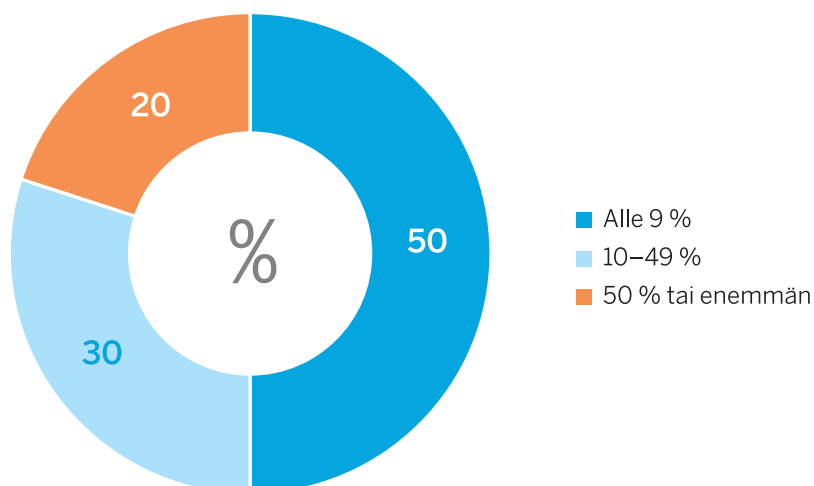
välillä. Teollisuus on toimialoista kansainvälinen. Teollisuudessa suoran viennin ja ulkomaisen liiketoiminnan osuus on korkeampaa kuin muilla toimialoilla. Myös yrityksen koon kasvaessa kansainvälisyys lisääntyy. Toimialoista rakentaminen keskityy kotimaahan.

Kansainvälisillä markkinoilla toimivista yrityksistä 53 prosenttia pääsi asettamaansa kansainvälisen liikevaihdon kasvutavoitteeseen ja 18 prosenttia ylitti asettamansa tavoitteen.

Voimakkaasti kasvuhaluiset yritykset erottuvat selvästi joukosta kansainvälistymisen suhteen, sillä niistä yli 50 prosenttia hakee kasvua kansainvälisiltä markkinoilta. Kasvuhakuisten yritysten joukossa vastaava osuus on jo selvästi alhaisempi. Voimakkaasti kasvuhaluiset yritykset erottuvat myös siinä, että niillä on muita ryhmiä enemmän tavaroiden ja palveluiden vientiä.

Kansainvälistyneistä yrityksistä puolella viennin osuus on yli 10 prosenttia koko liikevaihdosta,

Kuva 15: Viennin osuus kokonaisliikevaihdosta, %

ja se muodostaa merkittävän osan liiketoiminnasta. Yhteensä 20 prosentilla yrityksistä viennin osuus on yli puolet kokonaisliikevaihdosta, ja siten vientitoiminta on yrityksen ensisijainen liikevaihdon lähde.

Vaikka puolella yrityksistä viennin osuus liikevaihdosta jää alle 10 prosenttiin, vaikutus on todennäköisesti näillekin yrityksille liikevaihto-osuuttaan merkittävämpi. Erityisesti näin on, jos vientialueen talous kehittyy positiivisemmin kuin päämarkkina-alueella.

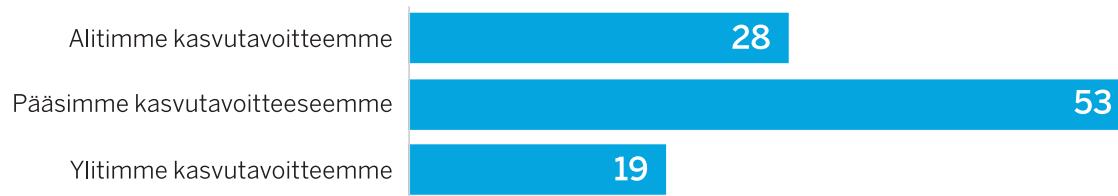
Pienille ja keskiuurille yrityksille kansainvälistyminen on merkittävä askel kohti uutta. Uusille markkina-alueille meneminen edellyttää halua ottaa riskejä sekä mahdollisuutta uusiin rahoitusjärjestelyihin. Voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä liki 70 prosenttia pääsi kansainväliseen kasvutavoitteensa tai ylitti sen. Teollisuudessa vajaa puolet yrityksistä pääsi tavoitteeseen, mutta vajaa kol-

mannes ilmoitti alittaneensa kansainvälisen kasvutavoitteen. Tämä kertonee markkinoiden haasteista ja siitä, että kyseisellä toimialalla tavoitteet asetetaan varsin kunnianhimoisesti.

Tulokset antavat tukea viennin edistämiseksi yhteiskunnan voimin. Yrityksen onnistuttua kansainvälisillä markkinoilla, on todennäköistä, että kasvuvauhti on nopeaa. Kasvu mahdollistaa työllistämisen ja kokonaisverokertymän nousemisen.

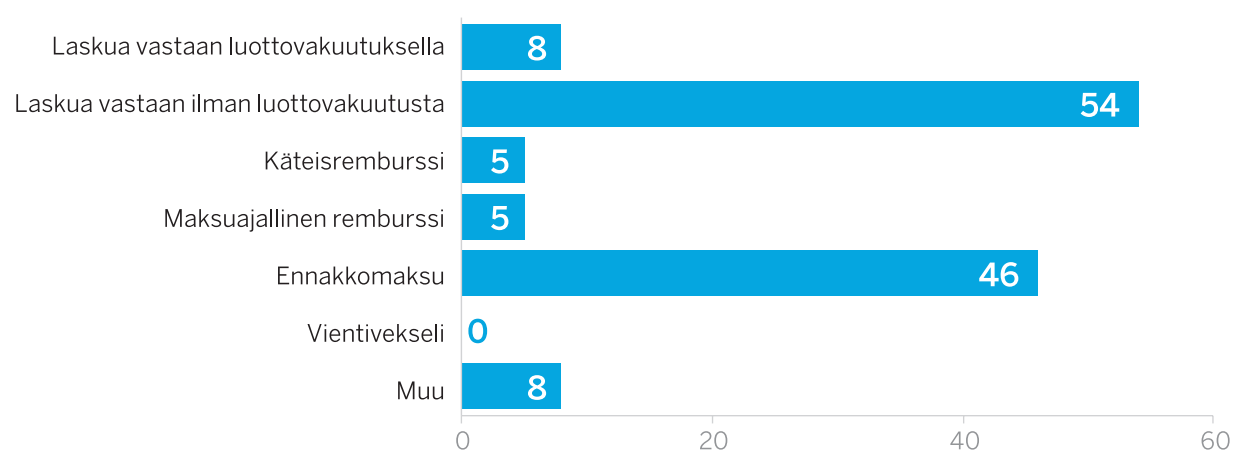
Pk-yritykset vievät tuotteitaan tai palveluitaan yleisimmin laskua vastaan ilman luottovakuutusta. Näin oli tehnyt 54 prosenttia pk-yrityksistä. Määrä on vähentynyt viime vuosina, mutta hyvä kehitys on hidastunut. Vain kahdeksan prosenttia on vienyt laskua vastaan luottovakuutuksella. Käteisremburssia ja maksuajallista remburssia on käyttänyt viisi prosenttia yrityksistä.

Kuva 16: Kansainvälisessä kasvussa onnistuminen, %

*/Niistä yrityksistä, jotka ovat kasvuhakuisia tai pyrkivät säilyttämään asemansa.

Kuva 17: Vientikaupan rahoitusinstrumenttien käyttö, %

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

5. Toimintaympäristö

5.1 PK-YRITYSTEN RAHOITUS

Tiukentunut pankkitoiminnan sääntely ja yritysten heikentynyt luottokelpoisuus näkyvät pk-yritysten ulkoisessa rahoituksessa. Barometrin mukaan harvemmalla kuin joka toisella yrityksellä on lainaa pankista tai muusta rahoituslaitoksesta. Suhteessa edelliseen barometriin ulkoisen rahoituksen käyttö on hieman vähentynyt.

Rahoituksen yleinen saatavuus näyttäisi säilyneen entisellään, koska 26 prosenttia yrityksistä raportoi ottaneensa ulkoista rahoitusta viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Muutosta syksyn barometrissa ei tapahtunut.

Lähes joka kymmenes pk-yritys kertoi, että

ei ole hakenut rahoitusta viimeisen 12 kuukauden aikana, vaikka sille olisi ollut tarvetta. Luku on suuri verrattuna siihen, että rahoitusta hakeneista yrityksistä ainoastaan kolme prosenttia kertoi saaneensa kielteisen rahoituspäätöksen. Vaikuttaa siltä, että merkittävä osa rahoitusta tarvitsevista pk-yrityksistä jättää hakematta sitä. Syynä ovat ensisijaisesti kireät vakuusvaatimukset ja korkea oman pääoman vaatimus.

Rahoituksen käytössä ei ole suurta muutosta yritysten eri kokoluokissa. Osuudet ovat pysyneet lähes entisellään, ja selvästi yleisintä rahoituksen käyttö on suuremmissa, yli 10 hengen pk-yrityk-

Taulukko 18: Syyt jättää hakematta rahoitusta, %

	Toimialoittain				
	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Rahan korkea hinta	12	16	10	11	12
Kireät vakuusvaatimukset	32	39	39	33	29
Rahoituksen huono yleinen saatavuus	10	9	10	5	12
Vientisaatavien vakuuttamisen vaikeus	0	0	0	0	0
Laina-ajan lyhyys	4	1	3	7	4
Korkea oman pääoman vaatimus	14	14	19	13	14
Muu syy	27	21	18	31	30

Taulukko 19: Ulkoisen rahoituksen yleisyys, %

	Toimialoittain				
	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
On lainaa rahoituslaitoksista	45	56	50	48	41
Kokoluokittain					
	alle 5 henkilöä	5–9 henkilöä	10–19 henkilöä	20–49 henkilöä	yli 50 henkilöä
On lainaa rahoituslaitoksista	35	53	60	61	75

sissä. Vajaa viidennes aivan pienistä yrityksistä on viimeisen vuoden aikana hankkinut pankki- tai muuta rahoitusta. Tämä osuus on säilynyt jota kuin-kin samana kuin viime syksynä.

Pk-yritykset aikovat hakea rahoitusta seuraavien 12 kuukauden aikana hieman vähemmän kuin edellisen barometrin aikaan. Nyt 22 prosenttia vastaajista aikoo hakea rahoitusta, kun loppuvuonna 2018 osuus oli prosenttiyksikön suurempi. Supistuminen tulee tasaisesti kaikista päätoimialoista palveluja lukuun ottamatta. Toimialojen väliset erot eivät ole juuri muuttuneet. Yleisimmin rahoitusta aiotaan ottaa teollisuudessa.

Yritysten kokoluokittain tarkasteltuna aikomuksissa hakea rahoitusta ei ole merkittäviä eroja edelliseen barometriin verrattuna. Suuremmat yritykset aikovat hakea rahoitusta pienempiä enemmän. Myönteistä rahoituksenottamisaikomuksissa on kasvuhakuisten yritysten suurena säilynyt kiinnostus ulkoista rahoitusta kohtaan.

Rahoituksenhakuaikomusten taustalla näkyy talouskasvun voimakkaimman vaiheen ohitus ja siitä seuraava investointiaktiiviteetin vaimeneminen. Näiltä osin näkymät ovat edelleen heikentyneet edellisestä barometrasta. Näkymien heikentymisestä huolimatta on positiivista, että rahoit-

Taulukko 20: Ulkoisen rahoituksen ottamisaikomukset, %

Toimialoittain					
	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Aikoo ottaa rahoitusta	22	31	22	20	21
Kokoluokittain					
	alle 5 henkilöä	5–9 henkilöä	10–19 henkilöä	20–49 henkilöä	yli 50 henkilöä
Aikoo ottaa rahoitusta	15	25	31	41	56

Taulukko 21: Ulkoisen rahoituksen tärkein aiottu käyttötarkoitus toimialoittain %, */

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Tieto- ja viestintä-tekniikkalaitte/ohjelmistot	8	11	3	11	8
Muut koneet- ja laitteet/rakennusinvestoinnit	49	56	58	34	50
Kehittämishankkeisiin, ml. henkilöstön osaaminen	16	21	10	18	16
Käyttöpääomaksi kasvuun tai kansainvälistymiseen	27	30	13	38	27
Käyttöpääomaksi suhdanteista/taloudellisista syistä johtuen	11	5	10	17	10
Omistusjärjestelyt/yrityskaupat	8	7	6	9	9
Vientikauppojen rahoittaminen	3	1	0	5	2
Muu tarkoitus	11	4	19	10	11

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

tusta käyttöpääomaksi hakevien osuus on säilynyt pienenä. Niistä pk-yrityksistä, jotka aikovat hakea rahoitusta, 11 prosenttia hakee sitä yrityksen heikosta tilanteesta johtuvaksi käyttöpääomaksi.

Kone- ja laiteinvestointeihin rahoitusta aikoo hakea 49 prosenttia ulkoisen rahoituksen lisäystä suunnittelevista. Aikomukset ovat vähentyneet jonkin verran edelliseen barometriin verrattuna. Positiivista on kuitenkin havaita, että yrityksen kasvu ja kehittämishankkeet ovat edelleen keskeisiä syitä hakea rahoitusta.

Talouden näkymien heikkeneminen vaikuttaa selvästi yritysten kansainvälistymiseen. Aikaisempaan verrattuna yritysten suunnitelmat kansainvälistymisrahoituksen hakemisesta ovatkin jonkin verran vähentyneet. Positiivista on kuitenkin havaita laskun jääneen kohtuullisen pieneksi.

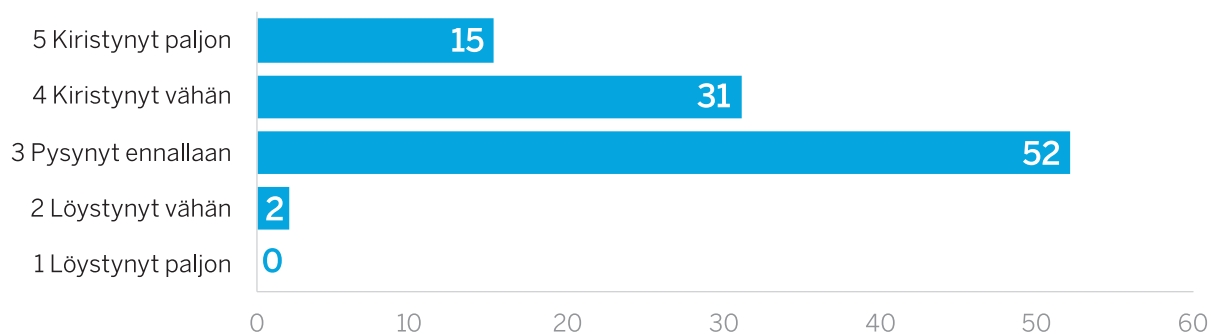
Yritysrahoituksen rakenne muuttuu hyvin hitaasti. Pankkikeskeisyys on pk-yritysten rahoituksessa edelleen yleistä. Finnveran rooli pankki-

lainojen tärkeimpänä vaihtoehtona ja täydentäjänä on pienentynyt hieman aiemmasta. Enää vajaa viides rahoituksen hakua suunnittelevista kertoo kääntyvänsä Finnveran puoleen. Finanssikriisin pahimpien vaiheiden aikana osuus oli lähes 20 prosenttiyksikköä suurempi. Teollisuuden kiinnostus Finnveraa kohtaan rahoittajana on muita toimialoja suurempaa, mutta senkään osuus ei ole enää kasvanut.

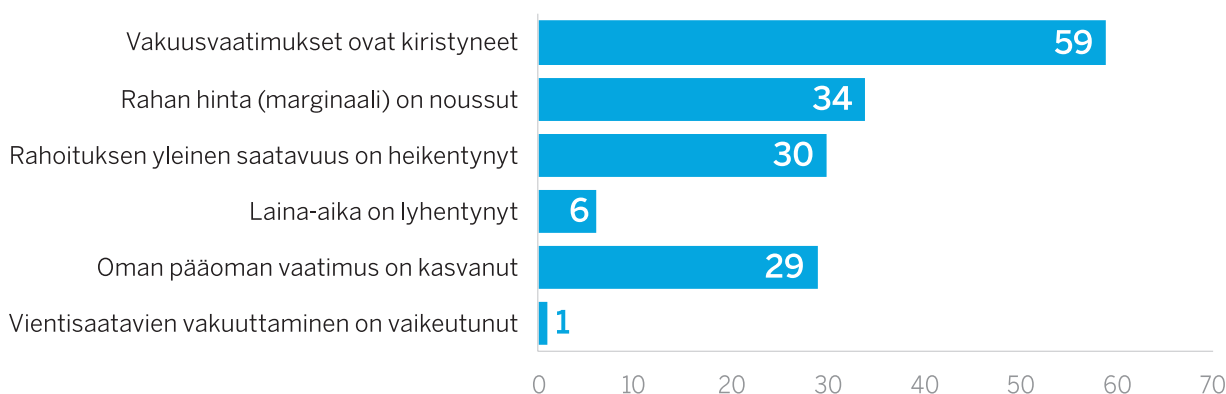
Barometrissa kysyttiin myös yritysten arvioita rahoittajien luottopolitiikan muutoksista sekä siitä, miten nämä muutokset ovat näkyneet rahoitusehdoissa. Vastausten mukaan vaikuttaisi siltä, että luottopolitiikassa syksyllä havaittu kiristyminen olisi pysyvämpää. Edelleen reilut 45 prosenttia barometrin vastaajista raportoi, että luottopolitiikka on kiristynyt ainakin jonkin verran ja että rahoitusmarkkinoiden muutokset ovat heijastuneet yritysten rahoitusehtoihin.

Rahoittajien luottopolitiikan muutos on hyvin

Kuva 18: Rahoittajien luottopolitiikan kiristyminen viimeisen 12 kuukauden aikana, %

Kuva 19: Miten luottopolitiikka on kiristynyt, %

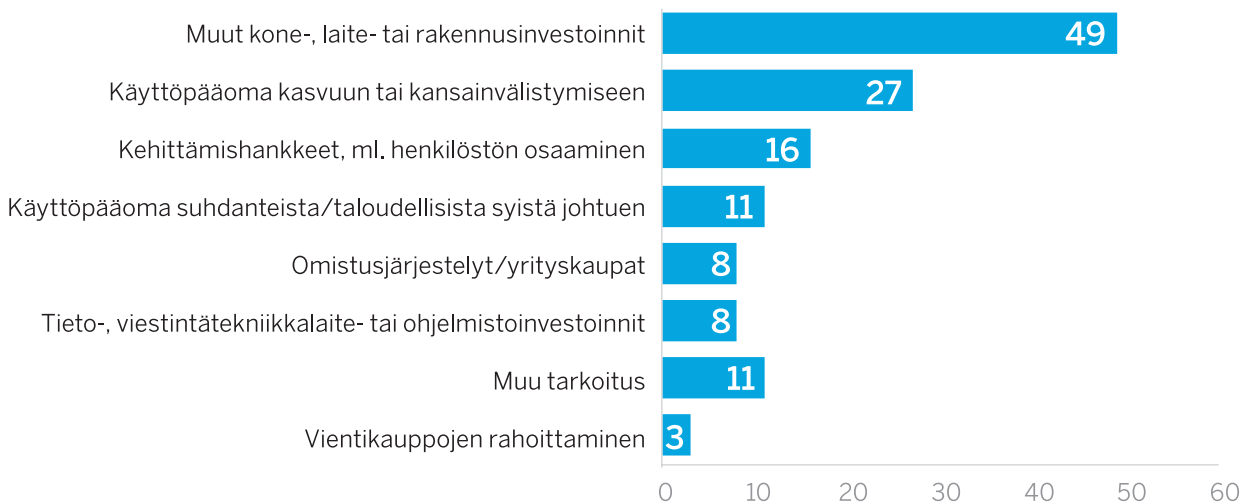
laaja-alaista. Vastaajien mukaan rahan hinta eli rahoittajan marginaali on noussut, vakuusvaatimukset ovat kiristyneet, oman pääoman vaatimus on kasvanut ja lainavaatimukset ovat kiristyneet. Tilanne on pysynyt melko samanlaisena, mutta vakuusvaatimusten osalta tilanne on edelleen kiristynyt.

Kehitys on ollut kaikilla toimialoilla samansuuntaista. Vaikuttaakin siltä, että pienten ja keskisuurten yritysten rahoitusolosuhteet näyttävät viime vuosina kehittyneen heikommin kuin suurten yritysten.

Rahoituksen ehdoilla ja saatavuudella on suora vaikutus siihen, miten yrityksen kykenevät toteuttamaan erilaisia hankkeita. Tilanne on säilynyt kohtuullisena. Tästä huolimatta pk-yrityksistä lähes joka kuudennella jäi tärkeitä investointi-, kehitys-, markkinointi- tai muita hankkeita toteutumatta rahoituksen heikon saatavuuden vuoksi.

Laina-aikojen lyheneminen ei näytä tämän barometrin tulosten perusteella olevan merkittävimpien ongelmien joukossa. Vastaajista kuusi prosenttia raportoi laina-aikojen lyhentyneen luottopoliittikan muutosten seurauksena. Määrä on vähentynyt kolme prosenttiyksikköä syksystä.

Kuva 20: Ulkoisen rahoituksen käyttötarkoitus, % yrityksistä, jotka aikovat ottaa rahoitusta seuraavan 12 kuukauden aikana */

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

Taulukko 22: Ulkoisen rahoituksen aiottut lähteet, % */

	Pankki	Rahoitusyhtiö	Finnvera	ELY-keskus	Business Finland	Yksityinen henkilösijoittaja	Pääomasijoitusyhtiö	Vakuutusyhtiö	Tesi	Joukkorahoitus	Velkakirjat	Listautuminen
Kaikki yritykset	71	31	19	8	12	10	8	4	1	3	0	1
Toimialoittain												
Teollisuus	85	21	34	17	17	9	2	6	0	0	0	0
Rakentaminen	81	38	21	7	2	3	3	3	1	4	1	1
Kauppa	80	21	16	4	6	7	8	2	0	2	0	0
Palvelut	62	35	16	7	15	12	11	5	1	4	1	1
Kasvuhakuisuuden mukaan												
Voimakkaasti kasvuhakuiset	63	18	29	13	27	19	21	6	2	4	1	1
Kasvuhakuiset	77	29	22	9	10	8	4	3	1	4	0	1
Asemansa säilyttäjät	69	43	10	3	3	6	4	6	0	2	1	0
Ei kasvutavoitetta	65	42	6	3	2	4	6	2	0	4	0	1
Perustamisvuoden mukaan												
ennen 1990	73	34	10	6	6	5	3	4	0	1	0	1
1990–1999	73	40	19	8	4	4	3	7	1	3	0	0
2000–2009	68	32	17	9	13	13	12	6	1	5	1	1
2010 jälkeen	69	24	25	8	18	13	12	3	1	4	1	1

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

5.2 MAKSUVAIKEUDET

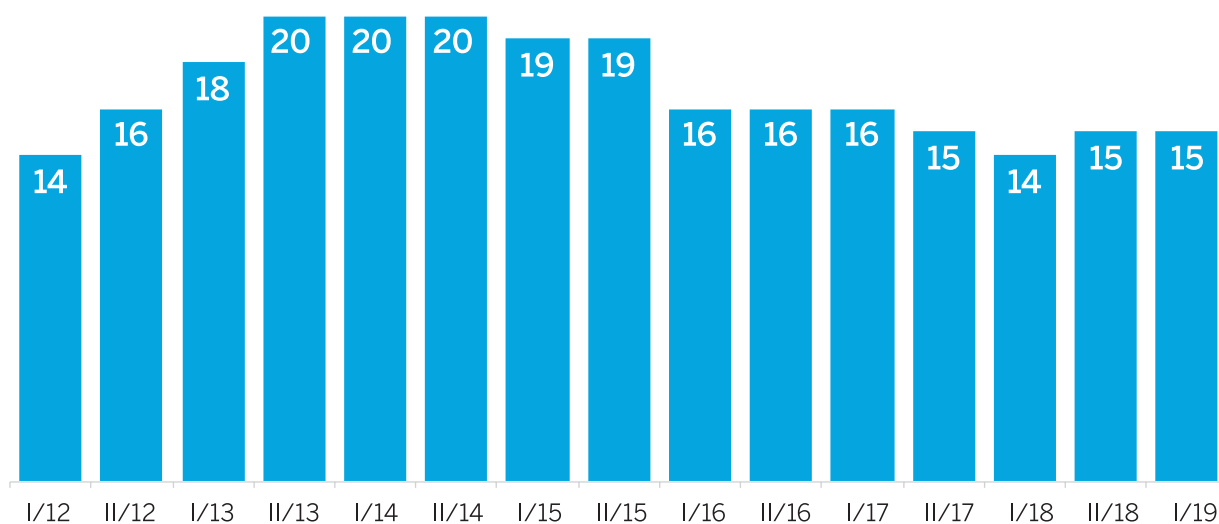
Taloustilanteen paranemisesta huolimatta pk-yri-tysten kassatilanne on säilynyt kireänä. Edelleen lähes joka kuudes pk-yritys raportoi vaikeuksista hoitaa maksujaan viimeksi kuluneen kolmen kuukauden aikana. Osuus on säilynyt korkeana. Ongelman syvyyttä kuvaa se, että maksuvaikeuksista kärsineiden yritysten määrä on pysynyt 14–20 prosentin haarukassa jo kahdeksan vuoden ajan.

Eniten maksuvaikeuksia on kaupassa, jossa yri-tyksistä joka viides raportoi vaikeuksista hoitaa mak- sujaan viimeksi kuluneen kolmen kuukauden aikana.

Huolestuttavaa tilanteessa on se, että maksuvaike- uksia kohdanneiden yritysten määrä on säilynyt kor- keana talouden korkeasuhdanteenkin aikana.

Työllisyyden ja talouskasvun näkökulmasta on positiivista, että voimakkaasti kasvuhakuisilla yri- tyksillä ei ole maksuvaikeuksia oleellisesti enempää kuin muilla pk-yrityksillä. Yritysten elinkaaren näkö- kulmasta on positiivista havaita, että nuorempien yritysten tilanne on parantunut, eivätkä ne enää kamppaile maksuongelmien kanssa oleellisesti use- ammin kuin muut pk-yritykset.

Kuva 21: Pk-yritysten omat maksuvaikeudet viimeisen 3 kuukauden aikana, %

Taulukko 23: Pk-yritysten omat maksuvaikeudet, %

Toimialoittain					
	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Yrityksellä maksuvaikeuksia	15	15	15	21	14
Kasvuhakuisuuden mukaan					
	Voimakkaasti kasvuhakuiset	Kasvu- hakuiset	Asemansa säilyttäjät	Ei kasvu- tavoitteita	Toimintaansa lopettavat
Yrityksellä maksuvaikeuksia	19	15	16	11	23
Kokoluokittain					
	alle 5 henkilöä	5–9 henkilöä	10–19 henkilöä	20–49 henkilöä	yli 50 henkilöä
Yrityksellä maksuvaikeuksia	15	16	14	18	10
Perustamisvuoden mukaan					
	ennen 1990	1990–1999	2000–2009	2010 jälkeen	
Yrityksellä maksuvaikeuksia	15	14	15	16	

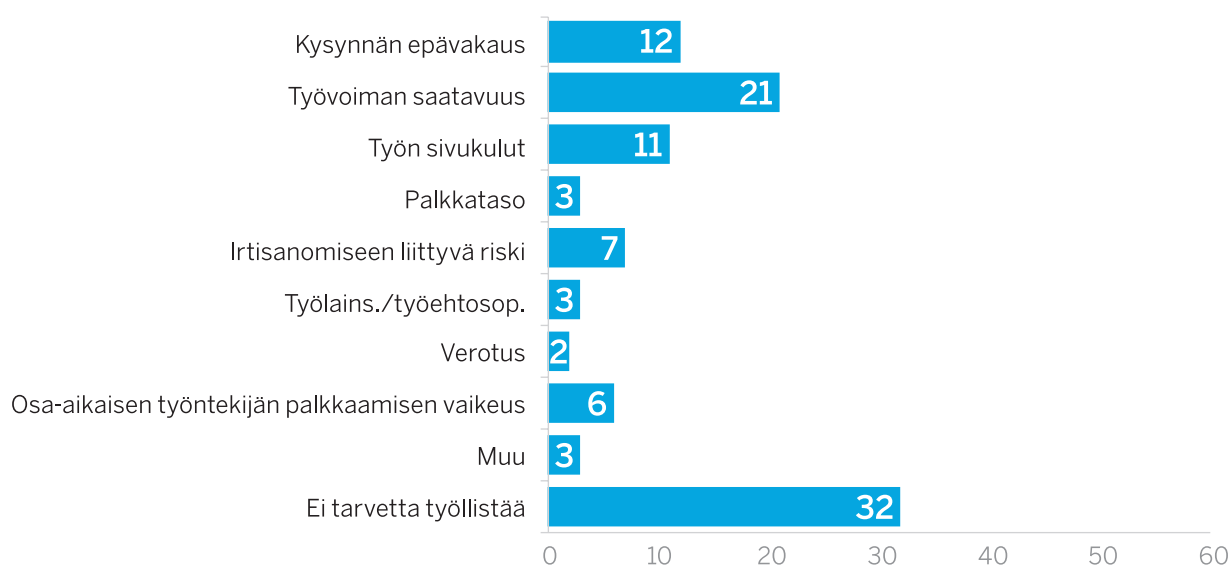
5.3 TYÖLLISTÄMINEN JA OSAAVAN TYÖVOIMAN TURVAAMINEN

Työvoiman saatavuus on yksi keskeisimpiä tekijöitä, joka estää yrityksiä palkkaamasta lisää henkilökuntaa. Tämä ongelma näkyy erityisesti voimakkaasti kasvuhakuisissa yrityksissä, joissa joka viides ilmoittaa sen merkittävimmäksi palkkaamisen esteeksi. Erityisesti rakentamisessa osaavan työvoiman puute on suuri ongelma.

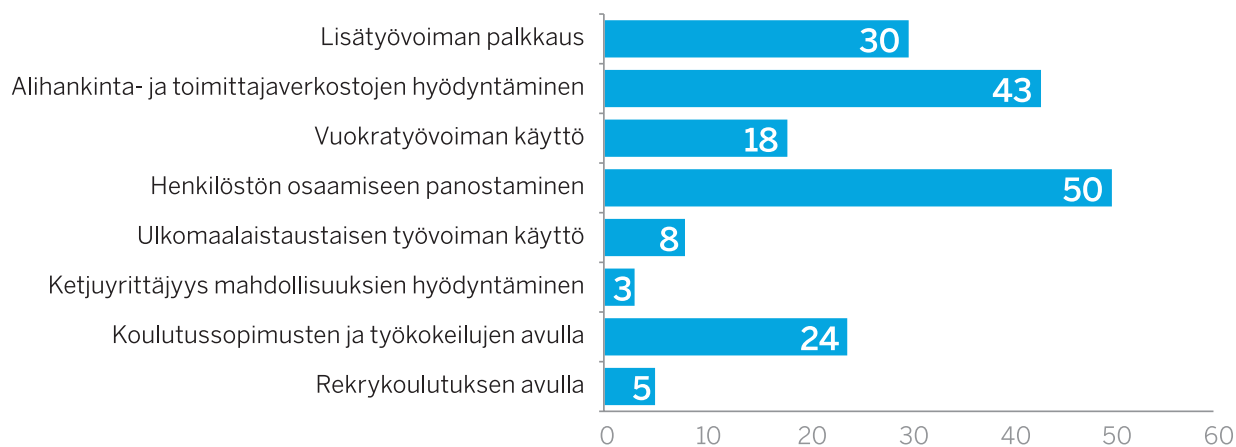
Yli puolet yrityksistä kokee osaavan ja yrityksen tarpeita vastaavan työvoiman saatavuuden rajoit-

tavan jossain määrin kasvua. Yhteensä 14 prosenttia pitää tätä merkittävänä kasvun esteenä. Pahimpana ongelmana näyttäytyy rakentamisessa. Myös työn sivukulut erottuvat merkittävänä työllistämisen esteenä yrityksissä, joilla olisi tarvetta tai mahdollisuuksia palkata lisähenkilökuntaa. Noin puolet yrityksistä kokee, että heillä ei ole tarvetta työllistää tai että tämän hetkinen kysyntä on riittämätöntä lisätyövoiman palkkaamiseen.

Kuva 22: Työllistämisen pahin este, % pk-yrityksistä

Kuva 23: Keinot varmistaa osaavan työvoiman saanti, %

* / Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

Yritykset turvaavat osaavan työvoiman saantia pääosin panostamalla henkilöstön osaamiseen sekä hyödyntämällä alihankinta- ja toimittajaverkostoja. Henkilöstön kehittämiseen panostetaan suhteellisesti eniten kaupan alalla ja alihankintaverkostoihin rakentamisessa. Uusien työntekijöiden palkkaaminen on myös yksi keskeisistä keinoista turvata osaavan työvoiman saanti. Koulutus- ja työkokeilujen hyödyntäminen koetaan niin ikään tärkeiksi keinoiksi.

Yritykset turvaavat osaavan työvoiman saantia pääosin panostamalla henkilöstön osaamiseen sekä hyödyntämällä alihankinta- ja toimittajaverkostoja. Henkilöstön kehittämiseen panostetaan suhteellisesti eniten kaupan alalla ja alihankintaverkostoihin rakentamisessa. Uusien työntekijöiden palkkaaminen on myös yksi keskeisistä keinoista turvata osaavan työvoiman saanti. Koulutus- ja oppisopimusten hyödyntäminen koetaan niin ikään tärkeiksi keinoiksi.

Taulukko 24: Pk-yrityksen työllistämisen pahin este, %

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Ei tarvetta työllistää	31	16	21	29	37
Pahin este niissä yrityksissä, joissa tarvetta työllistää					
Kysynnän epävakaumus	12	23	15	11	10
Palkkataso	3	2	2	5	3
Työn sivukulut	11	8	11	12	10
Irtisanomiseen liittyvä riski	7	10	8	10	6
Muu lainsäädäntö/ työehtosopimus	3	4	5	4	3
Työvoiman saatavuus	21	29	29	16	19
Verotus	2	1	3	3	2
Osa-aikaisen työntekijän palkkaamisen vaikeus	5	4	6	6	5
Muu	3	2	1	3	3

Taulukko 25: Osaavan työvoiman saatavuuden vaikutus, %

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
On kasvun merkittävä este	14	14	17	11	13
Rajoittaa jossain määrin kasvua	44	51	52	44	40
Yritys saa riittävästi osaavaa työvoimaa	43	35	31	46	46

5.4 SUHDANNETILANTEeseen SOPEUTUMINEN

Parin viime vuoden aikana parantanut taloustilanne näkyy pk-yritysten sopeuttamisen tarpeen vähentymisenä. Positiivinen tilanne säilyi myös tässä barometrissa, vaikka yleiset suhdanneodotukset ovat heikentyneet selvästi. Yhteensä vajaat 15 prosenttia pk-yrityksistä on siinä tilanteessa, että ne suunnittelevat sopeuttamistoimia. Toimialoittain tarkasteltuna teollisuudessa ja rakentamisessa sopeuttamistarve on hieman lisääntynyt, mutta kaupassa sopeuttamistarpeen odotetaan selvästi vähenevän. Palvelujen osalta tilanne on säilynyt edellisen barometrin tasolla.

Jos yritys päätyy sopeuttamaan, lomautukset ja erilaiset työaikajärjestelyt ovat ensisijaisia keinoja.

Lomautukset ovat käytetyimpiä sopeuttamistoimia teollisuudessa ja rakentamisessa. Työaikajärjestelyt ovat taas suosioissa palveluissa ja kaupan alalla. Noin kymmenesosa pk-yrityksistä käyttää tilapäisiä palkan alennuksia sopeuttamistoimena. Tätä suositetaan yleisemmin pienissä yrityksissä kuin suurissa, joissa sitä käytetään erittäin vähän.

Sopeuttamistoimien tarve on sitä yleisempää, mitä suurempiin pk-yrityksiin mennään. Tarkasteltaessa yrityksiä niiden kasvuhakuisuuden suhteen sopeuttamistoimia suunnitellaan tehtäväksi eniten toimintaansa alas ajavissa yrityksissä ja asemansa säilyttämään pyrkivissä yrityksissä.

Kuva 24: Pk-yritysten suunnittelemat sopeuttamistoimet, % pk-yrityksistä, jotka suunnittelevat tekevänsä toimia */

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

Taulukko 26: Pk-yritysten suunnitellut sopeuttamistoimet toimialoittain, % */

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Suunnittelemassa sopeuttamistoimia	14	17	19	13	13
Sopeuttamistoimet yrityksissä, jotka ovat suunnittelemassa					
Lomautukset	33	50	43	31	26
Irtisanomiset	17	12	17	15	18
Työaikajärjestelyt	37	39	30	39	38
Tilapäiset palkan alennukset	10	7	12	11	9
Muiden työvoimakustannusten karsiminen	13	7	15	17	11
Alihankinnan vähentäminen tai siirtäminen	5	16	2	3	5
Liiketoiminnan karsiminen ja keskittyminen ydinalueelle	29	28	26	28	30
Muut	31	19	30	29	34

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

Taulukko 27: Pk-yritysten suunnitellut sopeuttamistoimet kokoluokittain, % */

	alle 5 henkilöä	5–9 henkilöä	10–19 henkilöä	20–49 henkilöä	yli 50 henkilöä
Suunnittelemassa sopeuttamistoimia	12	15	19	19	27
Sopeuttamistoimet yrityksissä, jotka ovat suunnittelemassa					
Lomautukset	16	48	43	55	52
Irtisanomiset	8	19	19	30	52
Työaikajärjestelyt	32	43	38	40	45
Tilapäiset palkan alennukset	12	10	7	3	5
Muiden työvoimakustannusten karsiminen	11	21	9	8	11
Alihankinnan vähentäminen tai siirtäminen	2	7	6	11	12
Liiketoiminnan karsiminen ja keskittyminen ydinalueelle	30	27	30	15	46
Muut	39	29	27	16	9

*/ Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon.

5.5 DIGITAALISUUS LIIKETOIMINNASSA

Yritysten toimintaedellytykset muuttuvat yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Pk-yritysten on kehityttävä, jotta ne menestyisivät ja pärjäisivät kilpailussa.

Digitaalisuuden myötä uudet teknologiat, työkalut ja toimintatavat tuovat uuden ulottuvuuden yritysten näkyvyyden parantamiseen sekä liiketoimintatapojen ja -prosessien kehittämiseen.

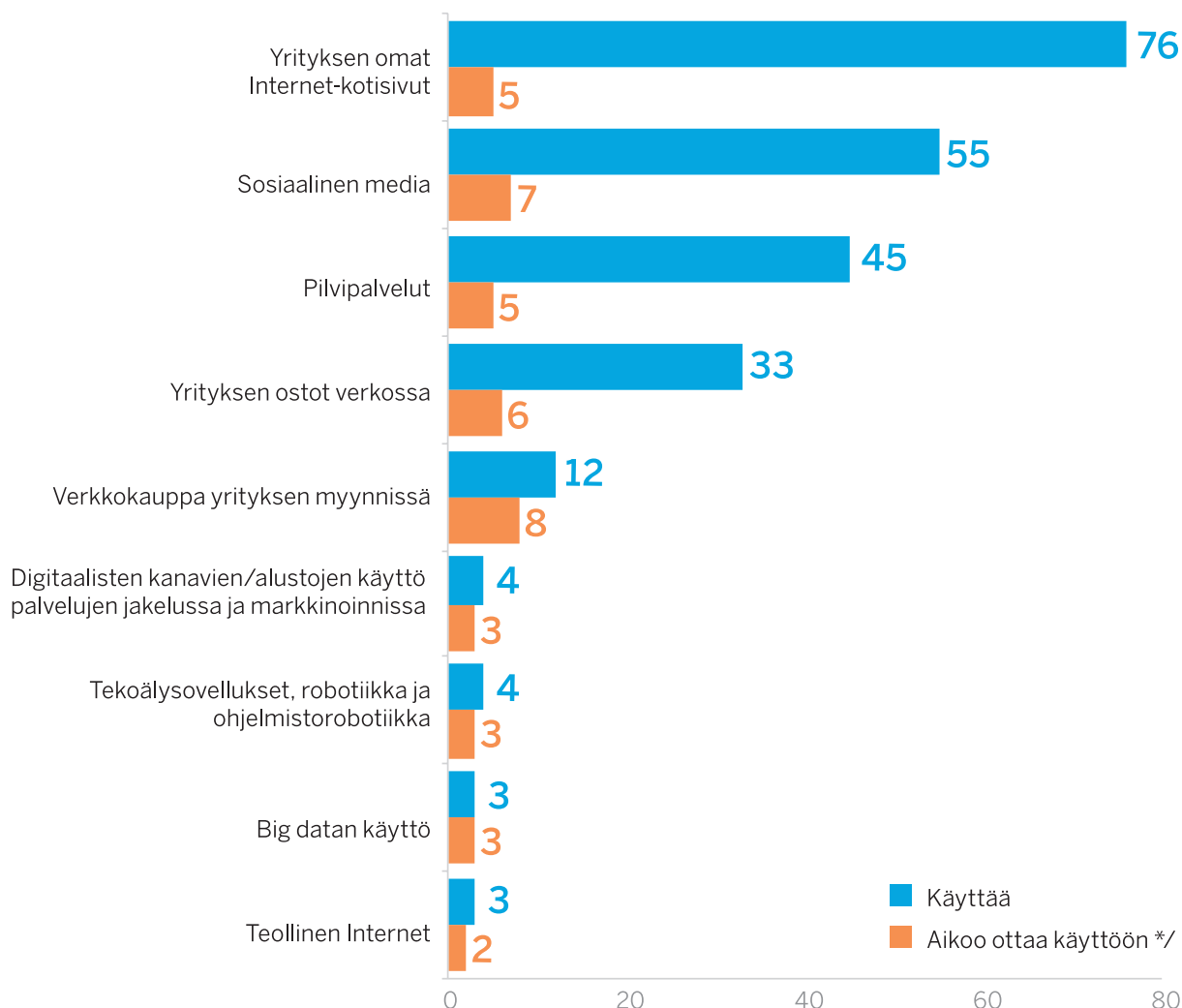
Pk-yritysten digitaalisten palveluiden käyttö ja käyttöönottoaikomukset ovat lievästi vähentyneet viime syksyn barometristä.

Yrityksistä 76 prosentilla on käytössään verkkosivut. Teollisuudessa niitä hyödynnetään eniten ja rakentamisessa vähiten. Etenkin kasvuhakuisilla yrityksillä omat kotisivut ovat keskeinen osa näkyvyyttä. Sosiaalisessa mediassa toimii kaikista yrityksistä 55 prosenttia ja pilvipalvelut ovat käy-

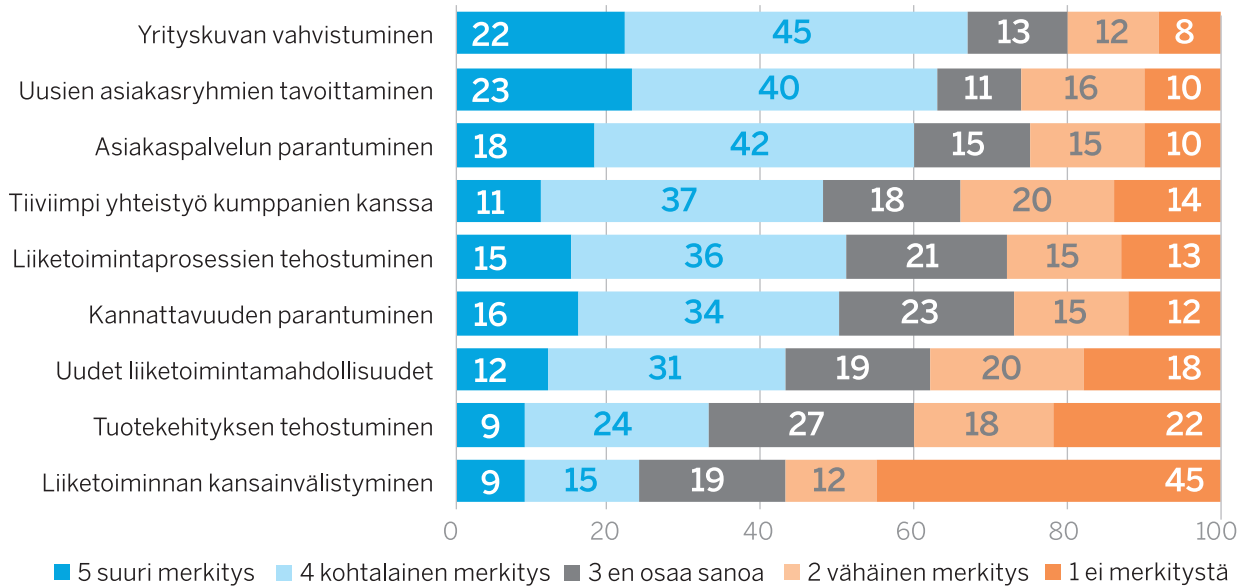
tössä 45 prosentilla. Sosiaalisen median käyttö on yleisintä kaupan alalla ja pilvipalveluita käyttää erityisesti palvelusektorilla toimivat yritykset. Verkkokaupan kautta tekee liiketoimintaa vain 12 prosentissa yrityksistä. Kaupan alalla tämä on selvästi yleisintä, vaikka alan yrityksistä vasta 26 prosenttia kertoo tekevänsä kauppaa sen kautta.

Digitaalisuuden myötä koetut hyödyt ovat laskeneet hieman viime syksyn barometriin nähden. Yritykset pitävät digitaalisuuden tuomia mahdollisuuksia eri liiketoiminnan osa-alueille kuitenkin pääosin merkittävänä tai kohtalaisen merkittävänä. Yrityskuvan vahvistaminen ja uusien asiakkaiden tavoittaminen on näistä keskeisempiä. Asiakaspalvelun ja kannattavuuden parantumista sekä liiketoiminta prosessien tehostumista pidetään myös tärkeinä tekijöinä.

Kuva 25: Digitaalisten työkalujen ja palvelujen käyttö, %

*/ Osuus yrityksistä, jotka eivät käytä kyseistä palvelua.

Kuva 26: Liiketoiminnan digitalisoitumisen merkitys, %

5.6 OMISTAJANVAIHDOKSET

Liiketoiminnan siirtäminen yrityskaupan, sukupolvenvaihdoksen tai yrityksen muun omistajan vaihdoksen myötä luo yritystoiminnalle mahdollisuuden jatkaa. Pk-yrityksistä lähes puolet suunnittelee toteuttavansa omistajanvaihdoksen tulevaisuudessa. Yhteensä 28 prosenttia näistä on suunniteltu toteutuvan jo seuraavan 5 vuoden aikana. Ennen vuotta 1990 yritystoiminnan aloittaneista jopa 42 prosenttia suunnittelee liiketoiminnan siirtämistä viiden vuoden sisällä. Suhteellisesti eniten omistajanvaihdoksia harkitaan teollisuudessa, jossa omistajanvaihdos on odotettavissa 62 prosentissa yrityksistä.

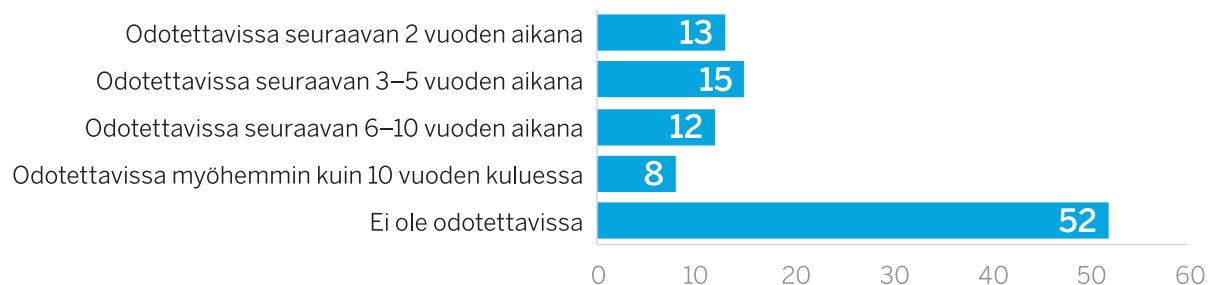
Omistajanvaihdos antaa mahdollisuuden säilyttää yrityksen saavutukset ja kehittää yritystä eteenpäin. Pk-yrityksistä reilu puolet seuraa aktiivisesti yrityksen arvon kehittymistä. Erityisesti kaupassa ja teollisuudessa tämä on yleistä.

Onnistunut omistajanvaihdos vaatii usein hyvää

valmistelua. Pk-yrityksistä 35 prosenttia kääntyisi ensisijaisesti tilitoimistojen puoleen apua tarvittaessa. Lisäksi oman alueen julkiset maksuttomat omistajanvaihdospalvelut ja konsultit ovat suosittuja vaihtoehtoja. Konsultteja ja asianajajatoimistoja käyttäisivät erityisesti suurimmat yritykset, kun taas oman alueen julkiset maksuttomat omistajanvaihdospalvelut ja tilitoimistot ovat pienten yritysten suosiossa.

Yrityksen laajentamista tai perustamista harkitsevalle yrityksen tai liiketoiminnan ostaminen on varteenotettava vaihtoehto. Pk-yrityksistä 11 prosenttia on kiinnostunut ostamaan yrityksen tai liiketoiminnan seuraavan kahden vuoden aikana ja yhteensä 18 prosentilla yrityksistä on kiinnostusta laajentamiseen oston kautta jossain vaiheessa yrityksen elinkaarta. Ostohalukkaista yrityksistä ulkopuolista rahoitusta tarvitsee 80 prosenttia yrityksistä. Eniten rahoitusta tarvitaan kaupan alalla.

Kuva 27: Pk-yritysten suunnittelemat omistajanvaihdokset, %

Kuva 28: Omistajanvaihdoksia suunnittelevien pk-yritysten avun lähteet, %

6. Yhteenveto alueellisista tuloksista

Pk-yritysten suhdannetilanne on kehittynyt viime syksystä negatiivisesti muutamaa aluetta lukuun ottamatta. Kokomaan suhdanneodotuksia kuvaava saldoluku laski lukemaan 14. Tuloksista heijastuu yhä vahvemmin suhdannehuipun taakse jääminen.

Saldoluku nousi viime syksystä vain Etelä-Savossa, jossa on myös koko maan korkein saldoluku, 25. Suurin lasku suhdanneodotuksissa nähtiin Varsinais-Suomessa, jossa saldoluku laski 21 yksikköä. Lisäksi Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla näkymät heikkenivät selvästi viime syksystä. Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla nähtiin myös laskua, mutta saldoluvut pysyivät vielä selvästi yli maan keskiarvon.

Henkilöstöodotuksissa näkymät laskivat lähes kaikilla alueilla. Vain Etelä-Savossa, Etelä-Pohjanmaalla ja Helsingissä saldoluku kehittyi positiivisesti. Korkeimmat henkilöstöodotukset ovat Helsingissä. Huolestuttavimmalta tilanne näyttää Kanta-Hämeessä ja Kymenlaaksossa, joissa saldoluvut laskivat viime syksystä 12 yksikköä.

Pk-sektorin vientiyritysten usko viennin kasvuun on laskusuuntainen. Viime syksystä odotukset laskivat 11 yksikköä. Vähiten toiveikkaita vien-

nin kasvusta oltiin Etelä-Pohjanmaalla, jossa saldoluku valui miinus yhteen. Myös Keski-Suomessa odotukset heikkenivät rajusti viime syksystä saldoluvun laskettua 40 yksikköä. Positiivisimmat odotukset viennin kasvusta on Satakunnassa, jossa saldoluku kasvoi puolen vuoden takaisesta 24 yksiköllä, ollen nyt 51.

Tuonnin odotukset ovat kokomaan osalta heikkenemään päin. Tuontiodotukset olivat suurimmat Pohjois-Pohjanmaalla, saldoluvun ollessa 69 yksikköä. Pohjois-Pohjanmaan lisäksi odotukset nousivat Etelä-Karjalassa. Rajuin pudotus tuonnin odotuksissa nähtiin Kainuussa, jossa saldoluku tippui huihat 95 yksikköä.

Investointien saldoluku kääntyi kokomaassa negatiiviseksi. Pientä positiivista virettä ehti kestää vain kaksi vuotta. Selvästi positiiviset odotukset investointien suhteen on pääkaupunkiseudulla ja Helsingissä sekä Etelä-Karjalassa, jossa saldoluku kasvoi yhdeksän yksikköä syksyyn nähden. Suurimmat laskut saldoluvun kehityksessä nähtiin Kanta-Hämeessä ja Pohjois-Pohjanmaalla. Heikoimmat investointi näkymät ovat Etelä-Pohjanmaalla, -14 ja Pohjois-Pohjanmaalla, -13.

Taulukko 29: Suhdannenäkymät osatekijöittäin seuraavan 12 kuukauden aikana

	Yleiset suhdannenäkymät	Liikevaihto	Henkilökunnan määrä	Investointien arvo	Vientiyritysten odotukset viennin arvosta	Tuontiyritysten odotukset tuonnin arvosta	Tuotantokustannukset	Kannattavuus	Vaka-varaisuus	Innovaatiot, tuotanto ja tuotteiden kehitys
Helsinki	20	30	23	6	31	23	36	16	29	24
Pääkaupunkiseutu	20	37	17	9	43	39	35	23	36	26
Uusimaa	19	32	17	-1	31	29	50	15	20	20
Varsinais-Suomi	10	25	9	-4	35	26	39	12	21	16
Satakunta	14	20	7	0	51	51	37	7	24	20
Kanta-Häme	9	16	1	-11	18	15	36	2	15	12
Päijät-Häme	9	13	7	-10	41	5	30	7	19	11
Pirkanmaa	12	24	11	-6	28	28	36	8	25	13
Kymenlaakso	11	23	0	-7	27	22	36	2	14	16
Etelä-Karjala	9	22	6	5	44	65	50	7	10	8
Etelä-Savo	25	31	14	1	38	35	41	23	17	25
Pohjois-Savo	11	23	7	-3	41	20	39	9	15	13
Pohjois-Karjala	9	24	11	-7	1	23	42	8	19	13
Keski-Suomi	5	22	5	-10	10	14	33	12	24	12
Etelä-Pohjanmaa	2	13	9	-14	-1	30	32	0	12	8
Pohjanmaa	4	16	8	-2	47	34	40	9	14	26
Keski-Pohjanmaa	9	22	4	-6	5	-1	39	11	24	11
Pohjois-Pohjanmaa	12	26	9	-13	39	69	33	15	25	9
Kainuu	11	29	14	-8	16	-27	27	10	22	16
Lappi	15	23	9	-10	26	-3	35	14	21	16
Koko maa	14	26	12	-3	31	27	37	12	23	17

Pk-yritysbarometrin aluejako

1. **Uusimaa, erilliset raportit:**

- **Helsinki**
- **Pääkaupunkiseutu** (pl. Helsinki)
- **Uusimaa** (pl. Helsinki ja Pääkaupunkiseutu)

2. **Varsinais-Suomi**

3. **Satakunta**

4. **Kanta-Häme**

5. **Päijät-Häme**

6. **Pirkanmaa**

7. **Kymenlaakso**

8. **Etelä-Karjala**

9. **Etelä-Savo**

10. **Pohjois-Savo**

11. **Pohjois-Karjala**

12. **Keski-Suomi**

13. **Etelä-Pohjanmaa**

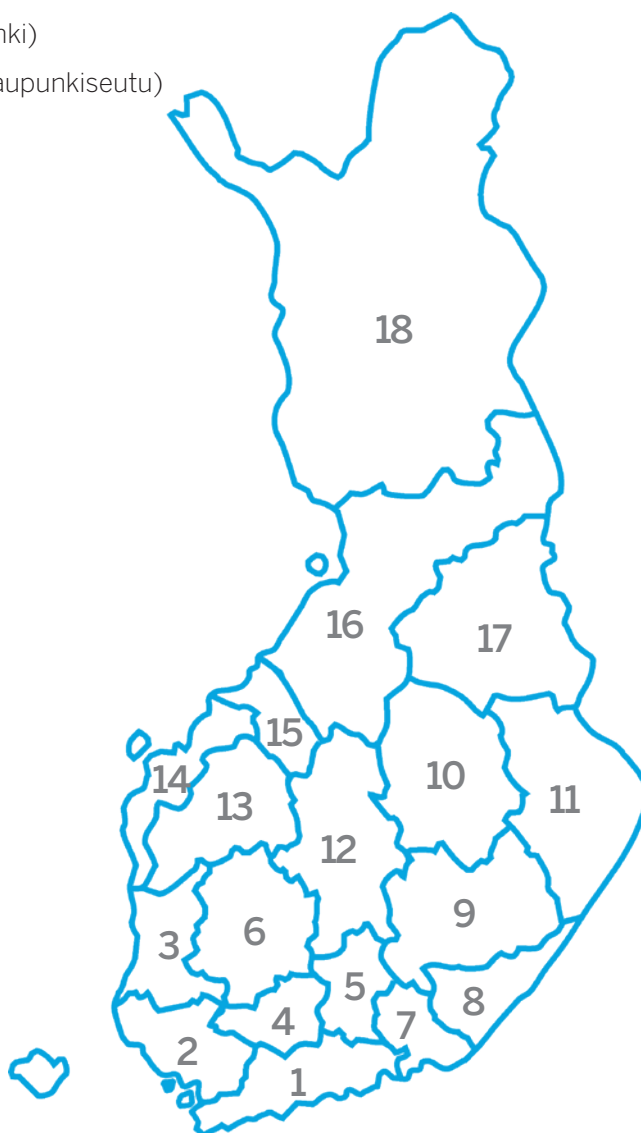
14. **Pohjanmaa**

15. **Keski-Pohjanmaa**

16. **Pohjois-Pohjanmaa**

17. **Kainuu**

18. **Lappi**

Lisäksi tehdään raportit Hämeen, Kaakkois-Suomen, Pohjanmaan ja Uudenmaan ELY-alueille sekä Keski-Pohjanmaan Yrittäjien alueelle.

SUOMEN YRITTÄJÄT

Mannerheimintie 76 A, 00250 Helsinki
 PL 999, 00101 Helsinki
 toimisto@yrittajat.fi, puhelin 09 229 221
 yrittajat.fi

ETELÄ-KARJALAN YRITTÄJÄT

Valtakatu 51, 53100 Lappeenranta
 www.yrittajat.fi/etelakarjala
 ekytoimisto@yrittajat.fi, puh. 050 325 7518

ETELÄ-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Alvar Aallon katu 3, 60100 Seinäjoki
 www.yrittajat.fi/etelapohjanmaa
 epy@yrittajat.fi, puh. 06 420 5000

ETELÄ-SAVON YRITTÄJÄT

Maaherrankatu 14, 50100 Mikkeli
 www.yrittajat.fi/etelasavo
 esy@yrittajat.fi, puh. 0500 651 312

HELSINGIN YRITTÄJÄT

Urho Kekkosen katu 2 C, 00100 Helsinki
 www.yrittajat.fi/helsinki
 toimisto.helsinki@yrittajat.fi, puh. 050 575 2353

HÄMEEN YRITTÄJÄT

Sibeliuksenkatu 11 A 1, 13100 Hämeenlinna
 www.yrittajat.fi/hame
 hame@yrittajat.fi, puh. 010 229 0390

KAINUUN YRITTÄJÄT

Kauppakatu 26 A, 87100 Kajaani
 www.yrittajat.fi/kainuu
 kainuu@yrittajat.fi, puh. 010 387 7870

KESKI-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Ristirannankatu 1, 67100 Kokkola
 www.yrittajat.fi/keskipohjanmaa
 kpy@yrittajat.fi, puh. 06 831 5292

KESKI-SUOMEN YRITTÄJÄT

Lutakonaukio 7, 40100 Jyväskylä
 www.yrittajat.fi/keskisuomi
 ksy@yrittajat.fi, puh. 010 425 9200

KYMEN YRITTÄJÄT

Käsityöläiskatu 4, 45100 Kouvola
 www.yrittajat.fi/kymi
 toimisto.kymi@yrittajat.fi, puh. 044 012 4190

LAPIN YRITTÄJÄT

Hallituskatu 26, 96100 Rovaniemi
 www.yrittajat.fi/lappi
 toimisto.lappi@yrittajat.fi, puh. 0400 898 200

PIRKANMAAN YRITTÄJÄT

Laukontori, Kehräsaari B, 2. krs, 33200 Tampere
 www.yrittajat.fi/pirkanmaa
 toimisto@pirkanmaanyrittajat.fi, puh. 03 251 6500

POHJOIS-KARJALAN YRITTÄJÄT

Linnunlahdentie 2, 80110 Joensuu
 www.yrittajat.fi/pohjoiskarjala
 merja.blomberg@yrittajat.fi, puh. 050 367 5194

POHJOIS-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Isokatu 4, 90100 Oulu
 www.yrittajat.fi/pohjoispohjanmaa
 ppy@yrittajat.fi, puh. 010 322 1980

PÄIJÄT-HÄMEEN YRITTÄJÄT

Vesijärvenkatu 15, 15140 Lahti
 www.yrittajat.fi/paijathame
 toimisto@phyrittajat.fi, puh. 050 566 0343

PÄÄKAUPUNKISEUDUN YRITTÄJÄT

Otakaari 5 A, 02150 Espoo
 www.yrittajat.fi/paakaupunkiseutu
 psy@yrittajat.fi, puh. 010 422 1400

RANNIKKO-POHJANMAAN YRITTÄJÄT

Raastuvankatu 12-14 D, 65100 Vaasa
 www.yrittajat.fi/rannikkopohjanmaa
 toimisto.rannikko-pohjanmaa@yrittajat.fi,
 puh. 050 463 2370

SATAKUNNAN YRITTÄJÄT

Isolinnankatu 24, 28100 Pori
 www.yrittajat.fi/satakunta
 satakunta@yrittajat.fi, puh. 050 312 9301

SAVON YRITTÄJÄT

Kauppakatu 28 B, 3. krs, 70110 Kuopio
 www.yrittajat.fi/savo
 savo@yrittajat.fi, puh. 044 368 0507

UUDENMAAN YRITTÄJÄT

Rantakatu 1, 2. krs, 04400 Järvenpää
 www.yrittajat.fi/uusimaa
 uusimaa@yrittajat.fi, puh. 010 231 3050

VARSINAIS-SUOMEN YRITTÄJÄT

Brahenkatu 20, 20100 Turku
 www.yrittajat.fi/varsinaissuomi
 vsy@yrittajat.fi, puh. 02 275 7100

FINNVERA OYJ

Vaihde 029 460 11
Puhelinpalvelu 029 460 2580
Sähköposti etunimi.sukunimi@finnvera.fi
www.finnvera.fi

PÄÄKONTTORIT**HELSINKI**

Porkkalankatu 1, PL 1010, 00101 Helsinki

KUOPIO

Kallanranta 11, PL 1127, 70111 Kuopio

TOIMIPISTEET**HELSINKI**

Porkkalankatu 1, PL 1010, 00101 Helsinki

JOENSUU

Länsikatu 15, rak. 3 B, 80110 Joensuu

JYVÄSKYLÄ

Piippukatu 11, 40100 Jyväskylä

KAJAANI

Kalliokatu 4, 87100 Kajaani

KUOPIO

Kallanranta 11, PL 1127, 70111 Kuopio

LAHTI

Askonkatu 2, 7. krs, 15140 Lahti

LAPPEENRANTA

Brahenkatu 4, 53100 Lappeenranta

MIKKELI

Jääkärintie 10 A, 2. krs, 50100 Mikkeli

OULU

Sepänkatu 20, 90100 Oulu

PORI

Itäpuisto 7, 5. krs, 28100 Pori

ROVANIEMI

Rovakatu 28, 96200 Rovaniemi

SEINÄJOKI

Frami D, Tiedekatu 2, 60320 Seinäjoki

TAMPERE

Kalevantie 2, 33100 Tampere

TURKU

Humalistonkatu 1, 20100 Turku

VAASA

Virastotalo, Wolffintie 35, 65200 Vaasa

PIETARIN EDUSTUSTO**FINNVERA PLC****REPRESENTATIVE OFFICE
IN ST. PETERSBURG**

Finland House
Ul. Bolshaya Konyushennaya 4-6-8
191186 St. Petersburg, Russia

PL 150, 53501 Lappeenranta
puh. +358 405 088 956

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ

Aleksanterinkatu 4, 00170 Helsinki
puhelin 029 506 0000
www.tem.fi

ETELÄ-POHJANMAAN ELY-KESKUS

Alvar Aallon katu 8, 60100 Seinäjoki
Vaasan toimipaikka
Wolffintie 35, 6. krs, 65100 Vaasa
Kokkolan toimipaikka
Pitkäsillankatu 15, 67100 Kokkola
puhelin 0295 027 500
ely-keskus.fi/etela-pohjanmaa

ETELÄ-SAVON ELY-KESKUS

Jääkärintie 14, 50100 Mikkeli
puhelin 0295 024 000
ely-keskus.fi/etela-savo

HÄMEEN ELY-KESKUS

Kirkkokatu 12, 15140 Lahti
Hämeenlinnan toimipaikka
Birger Jaarlin katu 15, 13100 Hämeenlinna
puhelin 0295 025 000
ely-keskus.fi/hame

KAAKKOIS-SUOMEN ELY-KESKUS

Salpausselänkatu 22, 45100 Kouvola
Lappeenrannan toimipaikka
Villimiehenkatu 2 B, 53100 Lappeenranta
puhelin 0295 029 000
ely-keskus.fi/kaakkois-suomi

KAINUUN ELY-KESKUS

Kalliokatu 4, 87100 Kajaani
puhelin 0295 023 500
ely-keskus.fi/kainuu

KESKI-SUOMEN ELY-KESKUS

Cygnaeuksenkatu 1, 40100 Jyväskylä
puhelin 0295 024 500
ely-keskus.fi/keski-suomi

LAPIN ELY-KESKUS

Hallituskatu 3 B, 96100 Rovaniemi
Kemin toimipaikka
Valtakatu 28, 94100 Kemi
puhelin 0295 037 000
ely-keskus.fi/lappi

PIRKANMAAN ELY-KESKUS

Yliopistonkatu 38 (Attila), 33100 Tampere
puhelin 0295 036 000
ely-keskus.fi/pirkanmaa

POHJANMAAN ELY-KESKUS

Wolffintie 35 B, 5. krs, 65200 Vaasa
Kokkolan toimipaikka
Pitkäsillankatu 15, 67100 Kokkola
puhelin 0295 028 500
ely-keskus.fi/pohjanmaa

POHJOIS-KARJALAN ELY-KESKUS

Kauppakatu 40 B, 3. krs., 80100 Joensuu
puhelin 0295 026 000
ely-keskus.fi/pohjois-karjala

POHJOIS-POHJANMAAN ELY-KESKUS

Veteraaninkatu 1, 90100 Oulu
puhelin 0295 038 000
ely-keskus.fi/pohjois-pohjanmaa

POHJOIS-SAVON ELY-KESKUS

Kallanranta 11, 70100 Kuopio
Mikkelin toimipaikka
Jääkärintie 14, 50100 Mikkeli
Joensuun toimipaikka
Kauppakatu 40 B, 80100 Joensuu
puhelin 0295 026 500
www.ely-keskus.fi/pohjois-savo
puhelin 0295 026 500
ely-keskus.fi/pohjois-savo

SATAKUNNAN ELY-KESKUS

Valtakatu 12 B, 28100 PORI
puhelin 0295 022 000
ely-keskus.fi/satakunta

UUDENMAAN ELY-KESKUS

Opastinsilta 12 B, 5. krs, 00520 Helsinki
puhelin 0295 021 000
ely-keskus.fi/uusimaa

VARSINAIS-SUOMEN ELY-KESKUS

Itsenäisyydenaukio 2, 20800 Turku
puhelin 0295 022 500
ely-keskus.fi/varsinais-suomi

A series of horizontal dotted lines spanning the width of the page, providing a guide for handwriting practice.

Suomen Yrittäjät
Mannerheimintie 76 A,
00250 HELSINKI
PL 999, 00101 HELSINKI

puhelin 09 229 221

yrittajat.fi

Finnvera Oyj
Porkkalankatu 1,
PL 1010, 00101 Helsinki
Kallanranta 11,
PL 1127, 70111 Kuopio

Valtakunnallinen vaihde:
020 460 11
finnvera.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Työ- ja elinkeinoministeriö
Aleksanterinkatu 4,
00170 Helsinki

puhelin 010 606 000

tem.fi